

‘Ontmythologisering in de marge’

Een onderzoek naar de pogingen van het Nederlands Palestina Komitee om het Nederlandse beleid tussen 1969 en 2000 ten aanzien van de Palestijnen te veranderen

De geschiedenis van het Nederlands Palestina Komitee als solidariteitsbeweging in verhouding tot de Nederlandse politiek

Masterthesis
Politiek & Parlement
Elbert Mulder
4253914

Onder begeleiding van dr. W.P.T. de Jong
Radboud Universiteit Nijmegen
15 juni 2016

Voorwoord

Voor u ligt mijn Masterthesis over de geschiedenis van het Nederlands Palestina Komitee (NPK). Het gaat in deze scriptie niet zomaar over de algemene geschiedenis van het Komitee. Dit onderzoek zal namelijk specifiek ingaan op hoe het NPK het Palestijnse belang voor het voetlicht trachtte te brengen in de Nederlandse politiek en samenleving.

Van jongs af aan ben ik gefascineerd door het joodse volk. Namen en plaatsen uit de Bijbel die ik op jonge leeftijd ingeprent had gekregen, hoorde ik op latere leeftijd terug bij de diverse conflicten en oorlogen in het Midden-Oosten. Bij berichtgeving over deze conflicten en oorlogen viel het mij altijd op hoeveel landen, bevolkingsgroepen en andere groeperingen hier bij betrokken waren. Ook was voor mij al snel duidelijk dat Israël in Nederland voor veel meer mensen meer betekende dan alleen een stukje grond. Israël riep in de publieke opinie en bij politici dan ook stevige en soms wat polariserende reacties op. Mijn fascinatie voor Israël en mijn nieuwsgierigheid naar het Arabisch-Israëliësch conflict leidde uiteindelijk tot dit onderzoek naar het NPK.

Voor mij persoonlijk was het onderzoek naar het NPK en de bestudering van de literatuur omtrent het Arabisch-Israëliësch conflict, zoals in het titel vermeld, een ontmythologisering van de krachten van de staat Israël. Dit bedoel ik niet in negatieve zin. Lange tijd hebben Israël en het joodse volk, onder andere door mijn opvoeding, mythische associaties bij mij opgeroepen. Dan doel ik met name de oorlogen waarbij Israël het presteerde om soms tegen zes vijandige landen te strijden en (militair gezien) te overwinnen.

Deze persoonlijke mythe leidde evenwel mede tot het onderwerp van deze Masterthesis. Het kostte redelijk wat tijd en moeite om goed ingevoerd te raken in het Arabisch-Israëliësch conflict, dat was het echter dubbel en dwars waard. Geen conflict in de wereld is namelijk zo politiek geladen als het Arabisch-Israëliësch conflict. Met dit onderzoek heb ik een klein fragment van dit conflict uit mogen lichten. In die zin beschouw ik deze Masterthesis als een mooi einde van de studie geschiedenis.

Zonder te willen vervallen in clichés, wil ik op deze manier toch een aantal mensen bedanken. Nu dit traject van lezen, schrijven en herschrijven namelijk voorbij is, wil allereerst mijn begeleider dr. Wim de Jong bedanken voor zijn aanwijzingen, tips en aansporingen. Meer in het algemeen ben ik blij met de vaardigheden en kennis die ik tijdens mijn studie (politieke) geschiedenis op de Radboud Universiteit heb mogen aanleren.

Ten slotte ben ik de meeste dank verschuldigd aan mijn ouders. Zonder hun hulp en wijze raad, die al op de basisschool begon, was een wetenschappelijke opleiding niet mogelijk. Mijn broer Niels dank ik voor het kritisch meelesen en voor zijn goede verbeterpunten.

Ik wens u allen veel leesplezier,

Elbert Mulder

Beekbergen, juni 2016

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Het Palestijns-Israëliisch conflict als gevoelig thema	4
Verschillende auteurs, verschillende meningen	5
Het NPK binnen het spectrum van nieuwe sociale bewegingen	7
De lange jaren zeventig?	9
Een wirwar van begrippen	11
De geschiedenis van het Nederlands Palestina Komitee	12
Onderzoeksvraag en opzet	15
Methode	16
1. Voorgeschiedenis. Het Arabisch-Israëliisch conflict en de oprichting van het Nederlands Palestina Komitee (1969)	19
Géén schijn van vrede	19
Het standpunt van het NPK in 1969	22
2. De periode voor en na de Jom Kipoeroorlog (1973)	26
25 jaar Israël	26
Vergeet de Arabische slachtoffers niet!	26
Problemen met plaatselijke NPK-afdelingen	28
Subsidie?	29
Olie-embargo en de verandering in het Nederlandse beleid	30
Libanon-oorlog	30
3. De periode na de Eerste Intifada (1987) en de aanloop naar en reacties op de Oslo-akkoorden (1993)	32
De Eerste Intifada	32
Een weg naar vrede?	34
Conclusie	36
Eenzijdige berichtgeving in de marge	36
Wijmans en het NPK	37
Beantwoording onderzoeksvraag	37
Bronnen en literatuur	39

Inleiding

Het Palestijns-Israëliisch conflict als gevoelig thema

Het Palestijns-Israëliisch conflict is anno 2016 een gevoelige kwestie in het maatschappelijke debat en binnen de Nederlandse politiek. Op 16 april 2016 nam bijvoorbeeld het partijcongres van D'66 een motie aan waarin zowel de D'66 fractie in het Europees Parlement als de fractie in de Tweede Kamer werden opgeroepen om 'zich actief in te zetten voor het standpunt dat de Europese Unie eisen aan Israël dient te stellen om de bouw van nederzettingen en mensenrechtenschendingen te stoppen'.¹ Indien Israël hier geen gehoor aan zou geven, kan het associatieverdrag met Israël volgens het D'66-congres (gedeeltelijk) op worden geschort. Ook nam het partijcongres op initiatief van de Midden-Oosten Werkgroep van GroenLinks op 23 april 2016 een motie aan waarin de fracties werden opgeroepen de ingezette lijn met betrekking tot het associatieverdrag EU-Israël voort te zetten.² De lijn van GroenLinks houdt in dat in het verkiezingsprogramma wordt gepleit voor opschorting van het associatieverdrag met Israël en dat de vertegenwoordigers van de partij zich actief inzetten voor het doorvoeren van een etiketteringsrichtlijn en het erkennen van de staat Palestina.³ Niet alleen de diverse fracties in het Europees Parlement en de Tweede Kamer houden zich actief bezig met het Palestijns-Israëliisch conflict. Ook de kabinetten Balkenende-I tot en met IV, het kabinet Rutte-I en het huidige kabinet Rutte-II wijdden één of meer regels in het regeerakkoord aan het Palestijns-Israëliisch conflict. Waarbij vooral door de meer rechts-conservatieve kabinetten in het regeerakkoord de nadruk werd gelegd op de bijzondere relatie tussen Nederland en Israël.

Oog voor de Palestijnse zaak in de Nederlandse politiek en binnen het publieke debat was vanaf de stichting van de Joodse staat Israël in 1948 geen vanzelfsprekendheid. Uit verschillende onderzoeken naar de houding van de Nederlandse regering ten aanzien van het Palestijns-Israëliisch conflict blijkt dat de Nederlandse regering pas na de Zesdaagse Oorlog in juni 1967 enigszins oog kreeg voor het Palestijnse belang.⁴

Wat betreft het Nederlandse standpunt ten aanzien van Israël en het Arabisch-Israëliisch conflict wordt vaak gezegd dat de Nederlandse regering traditiegetrouw een pro-Israëliisch standpunt innam. Deze aanname is voor een groot gedeelte veroorzaakt door de afspraak tussen oud PvdA-leider Willem Drees en de voormalig premier van Israël David Ben-Goerion. Deze afspraak luidde: 'als je ons nodig hebt, laat dat dan even horen. Meer niet. Dat ging verder niemand wat aan'.⁵ Daarnaast blijkt uit stukken van de Verenigde Naties dat de band tussen Nederland en Israël vanaf de jaren vijftig als warm en vriendschappelijk kan worden omschreven.⁶

¹ D'66, 'Voorwaardelijke privileges voor Israël' <<https://congres.d66.nl/#/moties/pm-103109-voorwaardelijke-privileges-voor-israel>> [geraadpleegd op 28-04-2016].

² GroenLinks, 'GroenLinks-congres neemt motie aan over Associatieverdrag EU-Israël' <<https://middenoostenwerkgroep.groenlinks.nl/nieuws/groenlinks-congres-neemt-motie-aan-over-associatieverdrag-eu-isra%C3%ABl>> [geraadpleegd op 02-05-2016].

³ De etiketteringsrichtlijn houdt in dat producten uit de bezette gebieden van na 1967, niet langer verkocht mogen worden onder de noemer 'Made in Israël', maar verkocht moeten worden met een etiket waar op staat: 'Made in Occupied Territories'.

⁴ R.B. Soetendorp, *Pragmatisch of principieel: het Nederlandse beleid ten aanzien van het Arabisch-Israëliisch conflict* (Leiden, 1983), 107-108.

⁵ F. Peeters, *Gezwoven Vrienden. Het geheime bondgenootschap tussen Nederland en Israël* (Amsterdam, 1997), 67.

⁶ *Palestina in de Verenigde Naties*, Uitgave van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, no. 6 (Den Haag, 1947)138.

Deze warme band tussen Nederland en Israël bestaat volgens velen tot op de dag van vandaag. Toch kwam er vanaf het eind van de jaren zestig meer oog voor het Palestijnse belang. Vanaf dat moment was er echter nog niet direct sprake van grote sympathie voor het Palestijnse volk. Na de Zesdaagse oorlog van 1967 en de daaropvolgende Israëlische bezetting werd over de Palestijnen niet uitsluitend meer als vluchtelingenkwestie gesproken. Ook de publieke opinie in Nederland begon heel voorzichtig oog te krijgen voor de problematiek in het Midden-Oosten. Hier was echter wederom geen sprake van massale, breed gedragen steun voor de Palestijnse zaak. De steun kwam namelijk meer uit linkse, academische hoek.

Een belangrijke pijler en organisatie binnen deze steun voor de Palestijnen was het Nederlands Palestina Komitee (NPK), opgericht op 15 mei 1969. Het NPK heeft vanaf zijn oprichtingsdatum getracht een rol te spelen in het zichtbaar maken van de Palestijnen in het publieke en politieke debat. In deze Masterthesis zal worden ingegaan op de rol die het NPK in zowel het publieke als politieke debat heeft gehad, om de Palestijnse zaak voor het voetlicht te brengen. In navolgende inleiding zal worden ingegaan op de huidige stand van het onderzoek naar het Arabisch-Israëliësch conflict en het onderzoek naar zogeheten nieuwe solidariteitsbewegingen. Tevens zal meer duidelijkheid worden verschaft over begrippen die omtrent het NPK, Israël en Joden een rol spelen.

Verschillende auteurs, verschillende meningen

Over het Arabisch-Israëliësch conflict is reeds veel wetenschappelijk en minder wetenschappelijk onderzoek verschenen. Wat betreft de begrippen pro-Israël en pro-Palestijns die in dit gedeelte van de inleiding gebruikt worden moet een voorbehoud worden gemaakt. Als deze begrippen gebruikt worden, wordt bijvoorbeeld met pro-Israël niet bedoeld dat er geen oog was voor het Palestijnse belang, maar meer dat in de bestaande literatuur de algemene opvatting is dat de Nederlandse regering meer op de hand was van de Israëlische regering.

Een eerste belangrijke auteur die onderzoek deed naar de rol van Nederland in de internationale politiek ten aanzien van het Arabisch-Israëliësch conflict is de politicoloog Ben Soetendorp. Soetendorp komt in zijn dissertatie tot de conclusie dat de Nederlandse stellingname niet was gebaseerd op pro-Israëliëse standpunten, maar veel meer pragmatisch was, gebaseerd op nationale belangen als handel en veiligheid. Soetendorp ziet de olieboycot van 1973 als een belangrijk keerpunt, waarbij de Nederlandse regering haar beleid meer aan het EG-beleid conformeerde. Hiermee kwam Nederland volgens Soetendorp minder geïsoleerd te staan en kon het gezamenlijke tot stand gekomen buitenlandbeleid als 'paraplu' voor interne kritiek worden gebruikt.⁷

Een tweede belangrijke publicatie is van de historicus Fred Grünfeld, die aandacht besteedde aan het NPK als belangrijke binnenlandse vertolker van het Palestijnse belang. Grünfeld is het niet met Soetendorp eens dat alleen nationale belangen als grondslag golden voor het Nederlandse beleid. Grünfeld meent namelijk dat binnenlandse groeperingen als media, parlement, kerken, solidariteitsbewegingen en het bedrijfsleven wel degelijk invloed hadden op het Nederlandse Midden-Oosten beleid. Daarnaast moest de Nederlandse regering ernstig rekening houden met externe druk vanuit het buitenland. Ook Grünfeld ziet het olie-embargo van 1973 als keerpunt in het Nederlandse Midden-Oosten beleid. Vanaf dat moment durfde de Nederlandse regering zich namelijk niet meer geïsoleerd op te stellen en koos veelal de kant van de Europese Politieke Samenwerking (EPS).⁸ Daarnaast constateert Grünfeld dat Nederland vaak meeging met de pro-Israëliëse houding van de

⁷ Soetendorp, *Pragmatisch of principieel*, 38.

⁸ F. Grünfeld, *Nederland en het Nabije Oosten: de Nederlandse rol in de internationale politiek ten aanzien van het Arabisch-Israëliësch conflict 1973-1982* (Maastricht, 1984), 40-42.

Verenigde Staten. Alle ministers van Buitenlandse Zaken waren het er volgens hem over eens dat geen regeling in het Midden-Oosten tot stand kon komen zonder de Amerikanen.⁹

Dezelfde Grünfeld gaat in zijn artikel 'Zestig jaar Nederland-Israël' uit 2008 dieper in op het Nederlandse buitenlandbeleid ten opzichte van Israël. Hierin komt hij tot vijf noemenswaardige doelstellingen die de afgelopen zestig jaar het beleid ten opzichte van Israël hebben gekenmerkt: '1. Veilige en erkende grenzen voor de (joodse) staat Israël; 2. Een levensvatbare staat voor de Palestijnen; 3. Daadwerkelijke steun aan en diplomatieke terughoudendheid voor Israël; 4. Nederlandse kwetsbaarheid vermijden via EU-rol; 5. Het Amerikaanse beleid niet doorkruisen.'¹⁰ Grünfeld beseft echter ook dat voornoemde doelstellingen kunnen botsen. Wanneer 1 en 2 botsen krijgt 1 altijd prioriteit. Dat wil zeggen dat een Palestijnse staat niet ten koste mag gaan van het veilig voortbestaan van Israël.¹¹ Wat betreft punt 3 en 4 constateert Grünfeld dat Nederland na de Oktoberoorlog van 1973 zich niet meer in het openbaar verwijderde van het Europese standpunt. Daarnaast constateert hij, iets waar andere auteurs weinig tot geen aandacht aan besteden, dat de afgelopen zestig jaar tevens gekenmerkt worden door grote diplomatieke reserve ten aanzien van Israël. Enkele voorbeelden wat dit betreft zijn: terughoudendheid van Nederland in 1947 ten tijde van het VN-delingsplan; de late erkenning van Israël in 1950 en minister-president Lubbers die pas in 1988 als eerste Israël bezoekt.¹² Grünfeld spreekt tevens over de wapenleveranties tijdens de oorlogen van 1956 (Suez), 1967 (Suez), 1973 (Jom Kipoer) en 1991 (Dessert Storm). Bij deze wapenleveranties speelde de politieke kleur van de diverse ministers geen rol.¹³ Ten slotte heeft Grünfeld oog voor de binnenlandse verhoudingen. Vooral de PvdA krijgt specifieke aandacht. Tussen 1948 en 1973 stond die partij namelijk pal achter Israël en dachten de sociaaldemocraten volgens Grünfeld, onder meer door de socialistische verwantschap, 'het alleenrecht op de beste vrienden van Israël te hebben'.¹⁴ Na 1973 namen de VVD, het CDA en vooral de kleine christelijke partijen de rol van beschermheer over, waarmee de houding ten opzichte van Israël tegenwoordig volgens de rechts-links verhoudingen is te onderscheiden.

Een werk dat verder in gaat op de vraag of de band met Israël ontstond vanuit sympathie of vanuit pragmatisme is van historicus Herman Schaper. Schaper gaat hierbij met name in op de koersverandering die werd ingezet tijdens het ministerschap van Luns. Net als Grünfeld bemerkt Schaper dat Luns vanaf 1967 het Palestijnse vluchtelingenprobleem een politieke dimensie toekent.¹⁵ Het grootste omslagpunt volgens Schaper ligt echter bij het ministerschap van Schmelzer in 1971. Schmelzer koos namelijk, in tegenstelling tot de 'Atlanticus' Luns, voor een meer Europees georiënteerde politiek. Dit betekende zodoende dat de koers ten opzichte van Israël en de Palestijnen minder in het voordeel van Israël kwam te liggen. Een duidelijk voorbeeld hiervan was dat Nederland in de Vergadering van de Verenigde Naties vóór een resolutie stemde waarbij de rechten van de Palestijnen werden erkend.¹⁶ Schaper benadrukt dan ook dat het buitenlandbeleid van Nederland ten eerste moet worden gezien binnen het Europese en mondiale beleidsstandpunt. Nederland ging vaak, pragmatisch, mee met het Europese standpunt.

⁹ Grünfeld, 'Zestig jaar Nederland-Israël', *Internationale Spectator* 62 (2008), 680-683, alhier 683.

¹⁰ Grünfeld, 'Zestig jaar Nederland-Israël', 680.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem. 681.

¹⁴ Ibidem. 680.

¹⁵ H.A. Schaper, 'Nederland en het Midden Oosten beleid; het regeringsbeleid in de jaren 1967-1973', *Internationale Spectator* 29 (1975), 229-242, alhier 230-232.

¹⁶ Schaper, 'Nederland en het Midden Oosten beleid', 236.

Het meer populaire werk *Gezwoeren vrienden. Het geheime genootschap tussen Nederland en Israël* van journalist Frans Peeters refereert wederom aan de afspraak tussen Drees en Ben-Goerion, waarbij Drees onvoorwaardelijk steun aan Israël beloofde. Toch lag het volgens Peeters niet voor de hand dat Nederland een bondgenoot zou worden van de nieuwe joodse staat. Zo waren er voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog nog maar weinig Nederlanders die steun betuigden aan het joodse volk.¹⁷ Ook erkende Nederland door haar koloniale verhouding met het overwegend Islamitische Nederlands-Indië, de jure, pas op 16 januari 1950 de staat Israël.¹⁸ Ook stond in 1951 op de belastingformulieren van joodse Nederlanders nog de letter 'J' afgedrukt. Het schuldgevoel over de Holocaust leek daarmee, volgens Peeters, nog niet in Nederland te zijn ingedaald.

De afspraak tussen Drees en Ben-Goerion betekende een omslag. Israël kon namelijk rekenen op politieke en militaire steun. Ondanks een internationaal wapenembargo voor het gehele Midden-Oosten leverde Nederland in 1952 al wapens aan het Israëlische leger. Ook tijdens de Suez-oorlog van 1956 en de Yom Kippoer-oorlog van 1973 deed Nederland grote wapenleveranciers, zonder dat daar altijd rekening werd gehouden met de democratische rechtsregels.¹⁹ Ondanks dat de warme band volgens Peeters na 1973 bekoelde, kan de relatie tussen Nederland en Israël in de jaren negentig nog steeds als 'speciaal' worden omschreven. Zo leverde Nederland tijdens de Golfoorlog van 1990-91 nog patriotraketten aan Israël. Opvallend genoeg besteedt Peeters in zijn boek maar weinig aandacht aan de Eerste Intifada uit 1987 en de omslag die dat in de Nederlandse publieke opinie teweeg heeft gebracht.

De besproken onderzoekers zijn het er over eens dat er na de Tweede Wereldoorlog een speciale band tussen Nederland en Israël is ontstaan. De besproken auteurs zijn het er echter niet over eens waardoor deze band bestond. Bij de verklaring voor deze band spelen sympathie voor Israël en aan de andere kant pragmatisme in ieder geval een belangrijke rol. Het Nederlandse beleid was dan ook een constante afweging tussen sympathie voor Israël, pragmatisch beleid en een juridisch-moralistische overweging.²⁰ Welke afweging hierbij het zwaarst zou wegen was per periode verschillend. Zoals Grünfeld met zijn vijf beschreven doelstellingen vaststelde, stond het veilig voortbestaan van de staat Israël in ieder geval voorop. Hoe dan ook kan geconcludeerd worden dat de band tussen Nederland en Israël als bijzonder kan worden getypeerd.

Het NPK binnen het spectrum van (nieuwe) sociale bewegingen

Het ontstaan van het NPK in Nederland staat niet op zichzelf. De oprichting en de doelstellingen van het NPK moeten namelijk worden gezien binnen het ontstaan van talloze andere sociale bewegingen. Na de sociale bewegingen in de vorm van socialistische en christelijke arbeidersbewegingen ontstonden midden jaren zestig zogeheten nieuwe sociale bewegingen, waarbij nieuwe thema's en gevoeligheden op de agenda werden gezet. Deze bewegingen zetten volgens de Belgische historicus Marc Hooghe thema's als gelijkheid, emancipatie van vrouwen, solidariteit met de derde wereld, zorg voor het leefmilieu en een streven naar vrede op de kaart.²¹ Het NPK, als solidariteitsbeweging, moet daarom in deze context worden begrepen. Waarmee het als zodanig net als bijvoorbeeld het Medisch

¹⁷ Peeters, *Gezwoeren vrienden*, 28.

¹⁸ Ibidem, 36.

¹⁹ Ibidem, 124.

²⁰ S.L. Vermeulen, 'Tussen hoofd en hart. Nederland en Israël in de Veiligheidsraad', <dspace.library.uu.nl/handle/1874/217910> [geraadpleegd op 28-04-2016], 81 .

²¹ M. Hooghe, 'Een bewegend doelwit. De sociologische en historische studie van (nieuwe) sociale bewegingen in Vlaanderen', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 3 (2004), 331-357, alhier 332.

Comité Nederland Vietnam, het Chili Comité en Stichting Comité Zuid-Afrika ijverde voor ten eerste meer aandacht voor die landen en hun problemen. Ten tweede probeerden zij het 'land of gebied' op de Nederlandse politieke agenda te krijgen.

Belangwekkend onderzoek over nieuwe sociale bewegingen in Nederland werd gedaan door een redactie onder leiding van de socioloog Jan Willem Duyvendak. Daarin definieert hij sociale bewegingen als volgt: 'Sociale bewegingen zijn een samenhangende reeks van gebeurtenissen geproduceerd in interactie met tegenstanders en gedragen door een netwerk van actoren met politieke doelen die hierbij hoofdzakelijk gebruik maken van niet-institutionele middelen'.²² In de bundel van Duyvendak is door socioloog Luuk Wijmans specifiek aandacht besteed aan het type van de solidariteitsbeweging. Hierin wordt ten eerste opgemerkt dat de solidariteitsbeweging in het onderzoek naar nieuwe sociale bewegingen zwaar is onderbelicht. De weinige aandacht voor de solidariteitsbeweging heeft volgens Wijmans een aantal oorzaken. Ten eerste zijn er binnen het fenomeen solidariteitsbeweging talloze groeperingen met verschillende doelen. De een richt zich op mensenrechten, antiracisme, uitbuiting, Derde Wereld en asielzoekers. Ten tweede zijn de doelstellingen van de solidariteitsbeweging minder gericht op eigenbelang. Het gaat immers om solidariteit met mensen van buiten de eigen groep.²³ Daarnaast zou beweerd kunnen worden dat het beoordelen van de effectiviteit van een solidariteitsbeweging erg lastig is. Een van de belangrijkste doelstellingen van het NPK is bijvoorbeeld streven naar bewustwording en kennis bij het brede publiek. Daarmee wordt het meten van succes of falen een vage en moeizame aangelegenheid.²⁴ Ten slotte zit er nog een andere moeilijkheid in het onderzoek naar solidariteitsbewegingen. Het is namelijk in veel gevallen moeilijk te bepalen wie de tegenstander is. In bijvoorbeeld het geval van een beweging die tot doelstelling heeft meer inzicht te verkrijgen in de mondiale economische verhoudingen, is niet precies duidelijk wie de tegenstander is. Datzelfde geldt in zekere zin ook voor het NPK. Er kan namelijk niet beweerd worden dat de Nederlandse regering schuldig is aan de problemen tussen Israël en Palestina. Daar spelen talloze andere landen, overlegorganen en belangengroepen ook een rol in.

Ondanks deze problemen komt Wijmans tot de conclusie dat de solidariteitsbeweging de meest stabiele soort nieuwe sociale beweging in Nederland is. Bovendien heeft de solidariteitsbeweging volgens hem vanaf de jaren tachtig de grootste mobilisatiekracht gehad. Wijmans geeft voor deze stabiliteit en dit succes vier verklaringen. Ten eerste de zogeheten facilitatiepolitiek van de Nederlandse overheid. Door subsidieregelingen zijn solidariteitsbewegingen bijvoorbeeld in staat betaalde krachten aan te nemen. Ten tweede hebben solidariteitsbewegingen in Nederland ten opzichte van het buitenland een groot aantal leden, die financiële steun kunnen verlenen. Ten derde merkt Wijmans op dat, in vergelijking met andere bewegingen, solidariteitsbeweging veel minder afhankelijk zijn van de Nederlandse politiek. De Nederlandse politiek wordt door solidariteitsbewegingen met enige regelmaat zelfs gezien als tegenstander. En ten slotte, de mogelijkheid om binnen hetzelfde onderwerp of thema, van doel te verwisselen, een zogeheten doelsubstitutie-capaciteit.²⁵ Dat deze stabiele beweging tot nu toe niet is erkend door wetenschap en journalistiek heeft met name te maken met het altruïstische karakter van de solidariteitsbeweging. In de geijkte literatuur werd namelijk geen rekening gehouden met acties die niet in het eigen belang waren.

²² J.W. Duyvendak et al. *Tussen verbeelding en macht. 25 jaar nieuwe sociale beweging in Nederland* (Amsterdam, 1992), 121.

²³ Duyvendak, *Tussen verbeelding en macht*, 122.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem, 138.

Een laatste belangrijke conclusie uit het onderzoek van Wijmans is dat solidariteitsbewegingen geen fenomeen zijn van de laatste 25 jaar. Internationale solidariteit had volgens Wijmans namelijk al duidelijk wortels in de oude sociale bewegingen. Met name de stromingenstrijd voor de Tweede Wereldoorlog binnen de sociaaldemocratie maakte dat communisten en radicale vakbewegingen zich in de eerste plaats richtten op solidariteitsissues. Uit deze sociaaldemocratische beweging kwamen zodoende kritische groeperingen als de PSP, de studentenvereniging Politeia en de Socialistische Jeugd (SJ) voort. Bij de andere solidariteitsbewegingen uit de jaren zeventig en tachtig speelden de kleine linkse partijen volgens Wijmans een belangrijke rol in de bewustwording binnen de Nederlandse politiek.

Het stuk van Wijmans geeft een duidelijk kader om het type van de solidariteitsbeweging en het NPK te duiden binnen het spectrum van (nieuwe) sociale bewegingen. De verklaringen die Wijmans voor het welslagen van een solidariteitsbeweging in zijn stuk aandraagt, kunnen in de analyse en conclusie gebruikt worden. Daarnaast stipt Wijmans met zijn punt over de niet te meten effectiviteit en het succes van een solidariteitsbeweging een belangrijk punt aan. Dit kan namelijk een belangrijk gegeven zijn bij de verklaring van het niet slagen van het NPK om door te dringen tot de politieke besluitvorming. Dit punt raakt ook aan het relatieve belang van een solidariteitsbeweging en in dit geval het NPK. De vraag: 'Wat als het NPK niet bestaan had?', is hier dan ook zeker op zijn plaats. Had het Palestijns-Israëliësch conflict er zonder het NPK heel anders uitgezien? Had de publieke opinie in Nederland zich zonder het NPK meer of minder achter het Palestijnse volk geschaard? Uiteraard valt hier geen onderbouwd antwoord op te formuleren. Deze vragen stippen echter wel aan dat moeilijk te bepalen is wie nu precies de tegenstander van het NPK was en hoe lastig het kan zijn om het succes van een solidariteitsbeweging te meten of te beoordelen. Daarin speelt ook mee dat de doelstelling van het NPK, namelijk: 'Het NPK streeft naar versterking van de solidariteit met de Palestijnen. Het NPK steunt de strijd van de Palestijnen voor de verwezenlijking van hun onvervreembare rechten, zoals verankerd in het internationaal recht, waaronder het recht op zelfbeschikking, het recht op terugkeer van de Palestijnse vluchtelingen en het recht op compensatie', anno 2016 niet is verwezenlijkt.²⁶ Deze situatie geldt bijvoorbeeld niet voor het Comité Zuid-Afrika. Hun doelstelling, opheffing van de apartheid in Zuid-Afrika, is inmiddels verwezenlijkt. Dat het Comité Zuid-Afrika hier echter een wezenlijke bijdrage aan heeft geleverd, valt echter moeilijk te bewijzen. Hoe dan ook, het voorgaande hoopt in ieder geval duidelijk te maken dat het bestaan en het succes van een solidariteitsbeweging altijd relatief is. Iets waar in dit onderzoek terdege rekening mee gehouden moet worden.

De lange jaren zeventig?

De oprichting van het NPK in 1969 moet onder andere worden verklaard door de veranderingen en gebeurtenissen die plaatsvonden in de jaren zeventig. De jaren zeventig worden door filosoof en journalist Antoine Verbij getypeerd als een 'unieke periode in de Nederlandse geschiedenis, een episode die wezenlijk verschilt van wat eraan voorafging en wat erna kwam'.²⁷ Het decennium werd gekenmerkt door activisme, waarbij twee soorten van activisme elkaar afwisselde. Aan de ene kant waren er de meer ideologische en revolutionaire organisaties als studentenvakbewegingen.²⁸ Aan de andere kant het radicale activisme dat langzaam maar zeker het revolutionaire activisme verdrong.

²⁶ Nederlands Palestins Komitee, 'Over het Nederlands Palestina Komitee' <<http://www.palestina-komitee.nl/NPK>> [geraadpleegd op 13-05-2016]

²⁷ A. Verbij, *Tien rode jaren. Links radicalisme in Nederland 1970-1980* (Amsterdam, 2005), 12.

²⁸ Verbij, *Tien rode jaren*, 14.

Deze laatste bewegingen richtten zich met name op thema's als kraken, milieu, kernenergie, antimilitarisme, vrede, solidariteit, emancipatie. Het kenmerkende van deze groeperingen was dat zij in tegenstelling tot de revolutionaire organisaties de parlementaire weg meden en geweld niet schuwden.²⁹ Hiermee beschrijft Verbij de transformatie van revolutionair activisme naar radicaal activisme, waarbij communisten, maoïsten en trotskisten een proces van ontideologisering doormaakten en hun partijen van getuigenispartijen in actiepartijen veranderden.³⁰

Verbij wil met zijn *Tien rode jaren. Links radicalisme in Nederland 1970-1980* een, enigszins chauvinistische, herwaardering geven aan dit decennium en een verdediging opwerpen 'tegen de massieve aanvallen van de laatste tien jaar'. De jaren zeventig hebben volgens Verbij namelijk de reputatie van 'grimmig, beklemmend en streng'.³¹ De linkse consensus was volgens hem een nieuwe religie, 'even streng en dwingend als de oude en net zo intern verdeeld'.³² Verbij probeert hiermee een nieuwe interpretatie op de receptie van de jaren zeventig te geven. De vrijheden die in de jaren zestig waren bevochten, kregen volgens Verbij in de jaren zeventig maatschappelijk vorm.³³

Als onderdeel van de eerder besproken radicaal activistische groeperingen bespreekt Verbij ook de geschiedenis en kenmerken van het type van de solidariteitsbeweging. Verbij merkt op dat de term 'solidariteitsbeweging' een verzamelbegrip is; er vallen talloze uiteenlopende organisaties onder. Net als Wijmans concludeert Verbij dat de solidariteitsbeweging gezien kan worden als georganiseerd altruïsme is en dat de solidariteitsbeweging constant in beweging is. Net als Wijmans weet Verbij geen verklaring te geven voor het feit dat de solidariteitsbeweging in vergelijking met omringende landen zo groot was. Het enige wat Verbij als mogelijke verklaring naar voren haalt is het koloniale verleden van Nederland en het daarmee samenhangende (collectieve) schuldgevoel. Helaas geeft Verbij in zijn stuk geen nieuwe inzichten of een analytische duiding voor het succes van de solidariteitsbeweging. Na bespreking van onder meer de Vietnam-beweging, stichting Nederland-Albanië en de solidariteitsbewegingen omtrent Zuid-Afrika komt Verbij toe aan een korte bespreking van de ontstaansgeschiedenis van het NPK. Verbij laat hierbij de Maagdenhuisbezitters en eerste activisten voor het NPK Bertus Hendriks en Wietske Miedema aan het woord. Zij beschrijven dat aan het begin van de jaren zeventig de vriendschapsband tussen Nederland en Israël nog zodanig was, dat er veel moed voor nodig was om het voor de Palestijnen op te nemen.³⁴

De beschreven transformatie van revolutionair activisme naar radicaal activisme is van groot belang voor het onderzoek naar het ontstaan van het NPK. Verbij gaat namelijk ook in op de activiteiten van de Amsterdamse studentenvakbond Amsterdamse Studenten Vereniging Amsterdam (ASVA). Enkele bestuurders van de ASVA waren namelijk ook medeoprichter van het NPK. In het eerste hoofdstuk zal onder andere aandacht besteed worden aan welke rol (de bestuurders van) de ASVA binnen de oprichting van het NPK hebben gespeeld. De overgang van ASVA naar NPK kan in de praktijk gezien worden als een overgang van revolutionair naar radicaal activisme.

Historicus Duco Hellema kenmerkt de jaren zeventig in zijn boek *Nederland en de jaren zeventig* als volgt: 'De Nederlandse samenleving raakt in de jaren zeventig in een soort politieke stroomversnelling. Dat bracht engagement, radicalisme en heftige politieke conflicten met zich mee.

²⁹ Verbij, *Tien rode jaren*, 15.

³⁰ Ibidem, 16.

³¹ Ibidem, 26

³² Ibidem.

³³ Ibidem, 11.

³⁴ Ibidem, 194.

Politieke stemmingen wisselden elkaar in snel tempo af.³⁵ Net als Verbij verzet Hellema zich tegen het beeld dat de jaren zestig als een kritische en opstandige tijd werden gezien en dat de jaren zeventig een veel mindere, matte en sombere periode was. Tijdens de lange jaren zeventig werden volgens Hellema juist alle aspecten van het persoonlijke leven inzet van maatschappelijke en politieke contestatie.³⁶ De jaren zeventig waren dus bepaald niet saai, suf of conservatief. In alle sectoren van het maatschappelijk leven ontstond een vaak breed gedeeld streven naar hervormingen, inspraak en participatie.³⁷ Deze ontwikkeling was volgens Hellema al ingezet in de jaren zestig, maar beleefde zijn bloeiperiode tijdens de jaren zeventig. Opvallend hierbij is ook dat Hellema erop wijst dat niet alleen de nieuwe sociale bewegingen zich activistisch gingen gedragen, maar ook de 'oude' organisaties meer actiebereid waren.

Een interessant punt is dat Hellema in zijn boek ook aandacht besteedt aan de overgang van de 'socialistische' jaren zeventig naar de meer neo-liberale en conservatieve sfeer van de jaren tachtig. De jaren tachtig luidden volgens Hellema een nieuw tijdperk in. Onder ander ten gevolge van het opkomende conservatisme in de Verenigde Staten en de hoge werkloosheid in bijna alle Europese landen kwamen in West-Europa aan het begin van de jaren tachtig meer rechts-conservatieve leiders aan het bewind.³⁸ Ook Nederland volgde met de kabinetten Van Agt I tot en met III (1977-1982) deze tendens. Met name vanuit de VVD was grote kritiek ontstaan op de veel te veel uit de kluiten gewassen verzorgingsstaat, waarbij de winstmarges uit het bedrijfsleden onder druk kwamen te staan. Vanuit het CDA was er kritiek op de linkse ondermijning van het gezin en de orde in de samenleving.³⁹

Hellema gaat in zijn werk niet specifiek in op de geschiedenis van het NPK. Wel bemerkt hij dat er begin jaren zeventig een fase van radicalisering in de derde-wereldbeweging en daarmee solidariteitsbeweging plaatsvond.⁴⁰ De kritiek op de westerse politiek, op westerse internationale organisaties als de Europese Gemeenschap en de NAVO nam volgens Hellema steeds meer toe. Vanaf dit moment ziet Hellema ook het ontstaan van groeperingen die zich meer en meer gaan richten op politieke bewustwording in Nederland. Dit keerpunt werd ondersteund door het door de in 1973 ingestelde Nationale Commissie Voorlichting en Bewustwording Ontwikkelingssamenwerking (NCO), iets waar het NPK op een later moment nog mee te maken kreeg.

De diverse momenten die in dit onderzoek worden bestudeerd zijn nauw verbonden met de specifieke periodes waarin zij plaatsvinden. Het is dan ook onmogelijk de ontwikkeling van het NPK los te zien van specifieke ontwikkelingen binnen elk decennium. In de verschillende hoofdstukken zal er naast een typering van dat tijdperk, dan ook een korte bespreking plaats vinden van de belangrijkste momenten uit die periode. Om hier ook de jaren tachtig en negentig uitgebreid te beschrijven voert, voor het doel van dit onderzoek, namelijk te ver.

Een wirwar van begrippen

In het onderzoek naar het NPK en het Israëlisch-Palestijns conflict is het onvermijdelijk om gebruik te maken van soms vage en moeilijk definieerbare begrippen als antisemitisme, zionisme, jood, Israel, Palestina en Holocaust. Een belangrijke auteur die de begrippen Israël-joden-Holocaust weet te verbinden is de cultuurhistoricus en antropoloog Remco Ensel. In zijn boek *Haatspraak, antisemitisme*

³⁵ D. Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*, (Amsterdam, 2012), 291.

³⁶ Hellema, *Nederland in de jaren zeventig*, 23.

³⁷ Ibidem, 69.

³⁸ Ibidem, 184.

³⁹ Ibidem, 198-202.

⁴⁰ Ibidem, 63.

– een 21^e-eeuwse geschiedenis gaat Ensel in op de door hem zogenoemde driehoek Israël-joden-Holocaust.⁴¹ *Haatspraak* gaat daarmee in op de hedendaagse golf aan antisemitische incidenten in zowel het dagelijks leven als op het internet. Aan de hand van beelden, anekdotes en op het eerste gezicht kleine details gaat Ensel in zijn boek onder andere terug tot studentenprotesten uit de jaren zestig en zeventig, maar ook op hoe er met de opkomst van de Islam in Nederland omgegaan werd met de joden en de holocaust. Tevens gaat Ensel in op de beschuldiging dat Israël zich schuldig zou maken aan een nieuwe Holocaust doordat er volgens het NPK vaak sprake was van een ‘uitroeiingspolitiek’ en het was de bedoeling van Israël ‘om zoveel mogelijk leden van het Palestijnse volk te elimineren en te verspreiden.’⁴²

In het onderzoek naar het NPK is het onvermijdelijk om te spreken over antisemitisme, (anti)zionisme en de Holocaust. De voornoemde begrippen zullen, waar nodig, in de loop van het onderzoek nader worden toegelicht en gepreciseerd. Vooral bij de oprichting van het NPK, en ook nog lang daarna, moesten de bestuurders van het NPK er rekening mee houden dat zij uitgemaakt werden voor antisemit.⁴³ Dat het NPK goed wist dat het zich wat betreft het gebruik van de termen antisemitisme en Holocaust op glad ijs bevond, blijkt wel uit het feit dat het NPK naar een manier zocht om tot een niet-Europees perspectief op de Israël-Palestina verhoudingen te komen. Daarbij zat de Holocaust in de weg. Zo kon het zijn dat het NPK de Holocaust als historisch verschijnsel nergens in de analyse heeft meegenomen.⁴⁴ Hiermee doet het NPK volgens Ensel voorkomen alsof de Holocaust Israël te veel voordeel op heeft geleverd. In die zin, dat de Holocaust had gezorgd voor een schuldgevoel en een legitimatie van het zionisme en daarmee voor de instandhouding van Israël.⁴⁵

Daarmee hangen de holocaust en de gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog als het ware constant dreigend boven de markt. In die zin dat bij elke negatieve uitlating met betrekking tot Israël en de Joden het gevaar dreigt uitgemaakt te worden voor antisemit. Ook bestuurders van het NPK moeten en moesten hier zeker rekening mee houden. Deze situatie geldt alleen en specifiek voor het NPK. Het Chili Komitee Nederland of het Zimbabwe Komitee hadden met beschuldigingen van antisemitisme niet te maken. Het is goed voorstelbaar dat dit gegeven een voorsprong gaf in het ‘aibaarheidsgehalte’ en de publieke beeldvorming van een sociale beweging.

De geschiedenis van het Nederlands Palestina Komitee

De auteurs die tot op heden aandacht besteed hebben aan de geschiedenis en de activiteiten van het NPK zijn op één hand te tellen. Een eerste belangrijke auteur die specifiek aandacht besteed aan het NPK is de eerder genoemde politicoloog en Midden-Oostdeskundige Fred Grünfeld. In zijn eerder besproken dissertatie *Nederland en het Nabije Oosten. De Nederlandse rol in de internationale politiek ten aanzien van het Arabisch-Israëliësch conflict 1973-1982* bespreekt Grünfeld de wijzigingen in het Nederlandse standpunt ten aanzien van het Arabisch-Israëliësch conflict. Hij heeft hierbij gedurende de in de titel aangegeven periode onder andere ook aandacht voor ‘De niet-formele politieke elite’, ‘De kerken en de Joodse gemeenschap’, ‘Actiegroepen’, het ‘Bedrijfsleven’, ‘Politieke partijen’ en ‘De media’. Aan de hand van onder andere de bespreking van de reacties van deze groeperingen op het olie-embargo van 1973, de reacties op de ‘Camp David-akkoorden’, het Israëlisch-Egyptisch vredesverdrag (1979) en de oprichting op 25 april 1982 van de *Multinational Force and Observers*

⁴¹ R. Ensel, *Haatspraak. Antisemitisme – een 21e-eeuwse geschiedenis* (Amsterdam, 2014) 46.

⁴² Ensel, *Haatspraak*, 123.

⁴³ Ibidem, 28.

⁴⁴ Ibidem, 127.

⁴⁵ Ibidem.

(MFO) wil Grünfeld weergeven welke binnenlandse krachten er inspeelde op het beleid omtrent het Arabisch-Israëliësch conflict.

Grünfeld geeft in zijn dissertatie een kenschets van hoe het NPK binnen de het veld van actiegroepen moet worden begrepen. Tevens gaat hij in op hoe de doelstellingen van het NPK moeten worden begrepen:

“Het Nederlands Palestina Komitee (NPK) stelde zich ten doel een politieke campagne te voeren voor steun aan de Palestijnse revolutie op basis van het politieke programma als gedefinieerd door het Palestijnse volk. Met de verandering in de PLO in 1988 wijzigde ook zijn standpunt ten gunste van een ‘twee-staten’ oplossing. Met het bewust integraal verdedigen van de ‘Palestijnse these’ en door niet af te wijken van het PLO standpunt was het NPK zich ervan bewust een marginale groep in de Nederlandse samenleving te zullen blijven. Met een van de PLO afwijkend standpunt zou het NPK enerzijds wel eerder geaccepteerd worden in de Nederlandse samenleving, maar anderzijds zou dat zowel tot verdeeldheid binnen het NPK leiden als problemen in de contacten met de Palestijnen opleveren. (...) Partijpolitieke contacten had het NPK met de PSP, de PPR en de CPN. Het NPK beoogde een meningsverandering binnen de PvdA tot stand te brengen, waar het in de loop der tijd steeds beter in slaagde. Het NPK meende dat beïnvloeding van de formele politieke elite niet tot resultaat zou leiden; hij richtte zich meer op de ‘ontmythologisering’ van Israël in de publieke opinie.”⁴⁶

Daarnaast toont Grünfeld aan hoe controversieel de standpunten van het NPK in de jaren zeventig en tachtig waren. Zo werden de vele verzoeken voor overheids subsidies afgewezen. De Nationale Commissie voorlichting en bewustwording Ontwikkelingssamenwerking (NCO) adviseerde vaak nog wel positief. Minister Pronk echter, legde dit positieve advies op zijn beurt neer bij het Adviescollege voorlichting en bewustwording Ontwikkelingssamenwerking. Dit adviescollege adviseerde negatief over de subsidieaanvraag, waarop minister Pronk (PvdA) dit advies overnam. Hij wees erop dat het NPK in Nederland niet aanvaard was. Tevens deelde Pronk mee dat hij de gevoelens van Joodse bevolkingsgroepen zwaar had laten meewegen.⁴⁷ Ook minister De Koning (CDA) besliste in 1979 negatief over een subsidieaanvraag: ‘Een club die op de vernietiging van de staat Israël gericht is’ behoorde volgens hem geen overheidssteun te krijgen.⁴⁸

Het College van Burgemeester en Wethouders van Amsterdam besloot in 1976 geen vergunning te verlenen om te collecteren voor de Palestijnse Rode Halve Maan (Rode Kruis). Steunverlening daaraan was namelijk ook een van de doelstellingen van het NPK. De aanvraag werd afgewezen omdat het NPK gericht was tegen het bestaan de staat Israël, ‘waardoor alleen al het collecteren tot een aantasting van heel diepe gevoelens voor een groot aantal stadgenoten zou leiden’.⁴⁹ Tevens heeft Grünfeld oog voor de volgens hem ontstane omslag in de beeldvorming aan het einde van de jaren tachtig. Toen heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken, onder andere ten gevolge van de positieve veranderingen binnen de PLO in 1988, namelijk wél 1,2 miljoen gulden aan de Palestijnse Rode Halve Maan geschonken. Alleen de VVD-fractie uitte hierop nog enige kritiek.⁵⁰ Een laatste citaat, uit monde van oud NPK-voorzitter Bertus Hendriks, is kenmerkend voor het beeld dat het bestuur van zichzelf had: ‘We maakten ons weinig illusies, gezien het controversiële karakter

⁴⁶ Grünfeld, *Nederland en het Nabije Oosten*, 47-48.

⁴⁷ Ibidem, 48.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem, 50.

⁵⁰ Ibidem.

van het Palestijns-Israëliësch conflict en gezien de aanhang van het Palestina Komitee, over wat wij konden klaarstomen bij de regering. We hebben veel meer gedacht dat mensen van ons in partijen die kwestie aan de orde konden stellen. Door het olie-embargo gingen de mensen nadenken over het conflict.⁵¹

Het boek *Nederland en het Midden-Oosten: het Arabische olie-embargo, 1973/1974: de verplaatsing van de Nederlandse ambassade in Israël*, eveneens van Fred Grünfeld, gaat op eenzelfde manier in op onder andere de pogingen van het NPK om de publieke opinie ten aanzien van de Palestijnse kwestie ten goede te keren. Grünfeld gaat in zijn boek specifiek in op de reacties van onder andere kerken, het bedrijfsleven en politieke actiegroepen op de wil van de Arabische landen om de Nederlandse ambassade van Jeruzalem naar Tel Aviv te verplaatsen. Grünfeld komt hierbij tot de conclusie dat binnenlandse groeperingen wel degelijk een rol speelde in de politieke besluitvorming. Dit kwam volgens Grünfeld met name door sterk lobbywerk van onder andere pro-Israëliëse lobbygroepen en (reformatorisch) christelijke groeperingen in de samenleving.⁵²

Een laatste belangrijke auteur die ingaat op de oprichting en de geschiedenis van het NPK is de al eerder aangehaalde Remco Ensel. In *Haatspraak* begint Ensel de geschiedenis van het NPK bij de Amsterdamse studentenvakbeweging ASVA. Ten eerste merkt Ensel daarbij op dat de studenten, waaronder ook de voorzitter Bertus Hendriks, handelden en dachten in de geest van het anti-imperialisme en het opkomende postkoloniale perspectief.⁵³ Deze constatering komt overeen met de conclusies van Verbij en Hellema over de jaren zeventig. Volgens Ensel was er vlak voor de oprichting van het NPK sprake van een 'wisselwerking tussen het binnenlands protest en de belangstelling voor Spanje, Griekenland, Portugal en Vietnam'.⁵⁴ Hierbij was Palestina aanvankelijk geen populair onderwerp. Ook na de Zesdaagse Oorlog in 1967 – de omslag in aandacht voor het conflict – bleek de Palestijnse kwestie nog steeds niet populair. Er werd door leden van de ASVA namelijk gevraagd om een onderwerp te nemen dat 'safer' was, bijvoorbeeld Zuidelijke Afrika of de NAVO.⁵⁵ Tot 1976, concludeert Ensel dan ook, durfden weinigen hun vingers aan Palestina te branden. Daarnaast kunnen we volgens Ensel op basis van archiefstukken en Hendriks' herinneringen zeggen dat er weinig kennis over en 'sensibiliteit' voor het Arabische perspectief bestond.⁵⁶ Zoals eerder beschreven was er juist veel sympathie 'voor Israël als huis van de overlevenden van de Jodenvervolgving en als staat met een utopisch-socialistisch signatuur'.

De verklaring die de ASVA ten gevolge van de Zesdaagse Oorlog opstelde viel bij de achterban niet in goede aarde. Hendriks vertelt in het boek van Ensel namelijk dat in de verklaring de stelling werd ingenomen 'dat Israël een westerse, kunstmatige, uit schuldbesef gestichte staat is'.⁵⁷ Indertijd was het volgens Hendriks namelijk bijzonder populair om na je middelbareschooltijd te gaan helpen in de kibboets. 'De kibboets als commune symboliseerde het idealisme en het utopisch socialisme waarop Israël was gebouwd'.⁵⁸ Het Holocaustslachtofferschap en het socialistisch idealisme van Israël verhielden zich dan ook niet met de verklaring van de ASVA, waarin Israël min of meer schuldig werd bevonden aan de oorlogscrisis van 1967.

⁵¹ Grünfeld, *Nederland en het Nabije Oosten*, 116,

⁵² F. Grünfeld, *Nederland en het Midden-Oosten: het Arabische olie-embargo 1973/1974; de verplaatsing van de Nederlandse ambassade in Israël*, 1980 (Leiden, 1984), 168.

⁵³ Ensel, *Haatspraak*, 28.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Ibidem, 29.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Ibidem, 34.

⁵⁸ Ibidem.

Na een eerste bijeenkomst op 14 mei 1969 stelde het NPK volgens Ensel niet de 'pretentie' te hebben een 'totale oplossing' te hebben. Die pretenties kwamen volgens Ensel pas na een reis door het Midden-Oosten. Namens als Lucas Grollenberg, Kees Wagtendonk, Wim Bartels, Bertus Hendriks en Piet Nak gingen mee op deze reis. Met uitzondering van Nak, die niks op had met het anti-imperialistische verhaal, namen voornoemde reizigers plaats in het eerste bestuur van het NPK. Ensel bemerkt hierbij inderdaad dat in de oprichtingsdoelstellingen van het NPK grote nadruk werd gelegd op het koloniale aspect. De fundamentele oorzaak van het conflict moest volgens het NPK gezocht worden 'in de geslaagde poging van zionisten om een staat te stichten met behulp van koloniale mogendheden'.⁵⁹ De oprichtingsverklaring lijkt volgens Ensel dan ook sterk op de ASVA-verklaring van 1967.⁶⁰

Uit voorgaande bespreking blijkt hoe moeilijk en precair de situatie van het NPK ten tijde van de oprichting was. Elk woord en elke actie werd op het spreekwoordelijke goudschaaltje gewogen. Wederom komt hierbij naar voren dat het NPK constant rekening moest houden met de beschuldiging van antisemitisme.

Onderzoeksvraag en opzet

Dit onderzoek zal zich richten op de rol en de invloed van het NPK binnen het conflict tussen Israël en Palestina. In deze scriptie zal vanaf de oprichting van het NPK in 1969 onderzocht worden hoe het NPK de beeldvorming, de publieke opinie en de Nederlandse politiek heeft willen beïnvloeden. De overkoepelende onderzoeksvraag hierbij is: *Hoe kan het dat het Nederlands Palestina Komitee in de periode 1969-2000 niet is doorgedrongen en geaccepteerd in de Nederlandse politiek, terwijl veel andere solidariteitsbewegingen dit wel lukte?*

De onderzoeksvraag zal aan de hand van een drietal belangrijke momenten en perioden uit het Israëlisch-Palestijns conflict worden uitgewerkt. Ten eerste zal het Israëlisch-Palestijns conflict en het standpunt van het NPK bij de oprichting in 1969 ten aanzien daarvan worden besproken. De drie navolgende hoofdstukken zullen ingaan op de reactie van het NPK op drie belangrijke gebeurtenissen met betrekking tot het conflict. Als eerste zal worden ingegaan op de Jom Kippoeroorlog oftewel Oktoberoorlog uit 1973. Vervolgens de eerste Intifada, het Palestijns (gewapend) verzet uit 1987. En ten slotte, in datzelfde hoofdstuk, de reacties op het tekenen van de Oslo-akkoorden. Binnen elk hoofdstuk zal, met name aan de hand van archiefstukken, worden onderzocht hoe het NPK aandacht probeerde te vestigen op de Palestijnen. De drie voornoemde momenten kunnen voor de standpuntbepaling van het NPK als wezenlijke omslagpunten worden gezien. Door deze drie momenten onderling met elkaar te vergelijken zal een duidelijke ontwikkeling zichtbaar worden. Naast de acties van het NPK zal aan de hand van de *Handelingen van de Eerste en Tweede Kamer der Staten Generaal* en krantenmateriaal ook gekeken worden naar de reacties van met name de Nederlandse politieke partijen.

In het onderzoek naar solidariteitsbewegingen is er tot op heden nog geen specifieke aandacht besteed aan het NPK als solidariteitsbeweging. Dit is opvallend. Zoals beschreven is er al wel veel geschreven over het Nederlands buitenlandbeleid ten aanzien Israël en de Arabische wereld, hierbij is er echter geen aandacht besteed aan (een van) de belangrijkste vertegenwoordigers van het Palestijnse geluid in Nederland. Deze Masterthesis heeft dan ook tot doel deze leemte op te vullen en de geschiedenis van het NPK als solidariteitsbeweging in Nederland te vertellen.

⁵⁹ Ensel, *Haatspraak*, 56.

⁶⁰ Ibidem, 57.

Specifieke aandacht zal er zijn voor de hoofdrolspelers van het NPK en de contacten die zij hadden met afgevaardigden uit de Nederlandse en internationale politiek. Mede daaruit kan worden afgeleid waarom het NPK geen voet aan de wal kreeg in de Nederlandse politiek. Hiervoor zal er met name gebruik gemaakt worden van secundaire literatuur die reeds is verschenen, naast de bronnen uit de *Handelingen* en de kranten. Omdat juist ook het politieke aspect van het NPK wordt onderzocht zal ook aandacht worden besteed aan de momenten waarop de daden of acties van het NPK het nieuws halen.

Voor het onderzoek is veelvuldig gebruikt gemaakt van het archiefmateriaal van het NPK zelf, dat te raadplegen is bij het Internationaal Instituut Sociale Geschiedenis (IISG). De verschillende brochures, publicaties, 'aktivistenkranten', het ledenkwartaalblad *Soemoed* (voorheen *Nieuwsbrief Palestina Komitee en Palestina-bulletin*) en het diverse andere archiefmateriaal bieden een uniek inkijkje in de afwegingen van de bestuurders van het NPK in hun strategie het Palestijnse belang over het voetlicht te brengen.

Bij elk historisch onderzoek moet rekening worden gehouden met de gekleurdheid van bronnen, auteurs en organisaties. Bij dit onderzoek is dat helemaal het geval. Zoals eerder beschreven wilde – en wil het NPK anno 2016 nog steeds – het NPK een andere blik geven op de Palestijns-Israëliëse verhoudingen en opkomen voor het belangen en de rechten van de Palestijnen. Deze opstelling brengt met zich mee dat de uitgaves, brochures en overzichtswerken gekleurd zijn in een bepaalde, meer pro-Palestijnse richting. Bij de behandeling van archiefstukken is deze gekleurdheid evident, bij uitgaves van het NPK die een visie weergeven op bijvoorbeeld het Arabisch-Israëliësch conflict kan dit minder duidelijk zijn. Daarom zal in de loop van het onderzoek, daar waar nodig, nogmaals worden gewezen op deze gekleurdheid. Wellicht ten overvloede, met deze gekleurdheid is uiteraard niets mis, maar de lezer moet er te allen tijde wel van op de hoogte zijn uit welke hoek iets is geschreven.

De bestudering en analyse aan de hand van de *Handelingen* dient er voor om een goed beeld te krijgen van in hoeverre de standpunten van het NPK werden gehoord en geventileerd door leden van de Eerste en Tweede Kamer. De analyse aan de hand van de *Handelingen* zal juist op de momenten plaatsvinden dat de internationale, lees Arabisch-Israëliëse, context daar aanleiding toe geeft. Hierbij gaat het met name om de drie belangrijke momenten die hiervoor genoemd werden. Op datzelfde moment is het ook van belang om te kijken naar wat de diverse Nederlandse kranten berichtten over de drie conflicten en of zij iets oppikten over wat bestuurders van het NPK, dan wel politici die namens het NPK spraken, van de situatie vonden.

Tot slot van dit gedeelte een opmerking voor wat betreft de spelling. De officiële regel is dat het jodendom als religie met een kleine letter 'j' wordt geschreven en het Joodse volk met een hoofdletter 'J'. De scheidslijn is wat mij betreft echter soms niet duidelijk. Vandaar dat in deze scriptie consequent gebruik gemaakt zal worden van jood met een kleine 'j'.

Methode

De historicus en politicoloog Charles Tilly zette aan het einde van de jaren zeventig een nieuwe benadering binnen het onderzoek naar sociale bewegingen in gang. In tegenstelling tot de eerder verschenen literatuur over sociale bewegingen zag Tilly de verklaring voor het ontstaan van sociale bewegingen bij de politieke omstandigheden, samengevat in de term politieke mogelijkheden-structuur. In navolgend gedeelte zal worden uitgelegd waarom juist voor deze benadering als methode voor dit onderzoek is gekozen.

De politieke mogelijkhedenstructuur-benadering bestudeert de ontwikkelingen van sociale bewegingen in verhouding tot wat de (staats)politieke structuren daartoe bieden (en toe laten). De wijze waarop staatspolitieke actoren en structuren hierbij zijn georganiseerd is bepalend voor de opkomst van de beweging, het al dan niet behaalde succes, de wijze van organiseren en het actierepertoire.

De POS-benadering brengt een viertal elementen/dimensies in kaart die van invloed zijn op in hoeverre een nieuwe sociale beweging succes kan hebben en gehoor vindt in de politiek. Daarbij gaat het erom in hoeverre een politiek systeem open, dan wel gesloten is voor nieuwe bewegingen. De variabelen die de mate van openheid of geslotenheid bepalen zijn: 'a) de aard van bestaande politiek-maatschappelijke tegenstellingen; in hoeverre zijn 'oude' politiek-maatschappelijke tegenstellingen als kapitaal-arbeid en kerk-staat gepacificeerd. Het gaat hierbij met name om in hoeverre bijvoorbeeld kapitaal en arbeid, lees onder- en bovenklasse, tegenover elkaar staan. Als deze tegenstelling er niet meer is, komt er ruimte vrij voor nieuwe issues en scheidslijnen. Hierbij valt te denken aan issues omtrent milieu of de Derde Wereld. b) de formele institutionele structuur van de staat; het aantal formele 'points of access' die burgers en organisaties kennen om hun belang formeel te vertegenwoordigen en te verdedigen. Oftewel de mate van toegankelijkheid van de politiek. De factoren die hierbij van belang zijn, zijn bijvoorbeeld de mate van decentralisatie en de formele kansen die aan bewegingen worden geboden om toe te treden tot het politieke krachtenveld. c) de informele strategieën van de politieke elite ten opzichte van de uitdagers d) het partijpolitieke systeem en de machtsverhoudingen in het parlement.'⁶¹ Sociale bewegingen zijn bijvoorbeeld minder geneigd tot politiek activisme als een 'bevriende' partij aan de macht is. Terwijl juist het omgekeerde geldt als een 'vijandige' coalitie het voor het zeggen heeft.

Volgens Hooghe is deze politieke mogelijkhedenstructuur onderzoeksmatig bijzonder vruchtbaar gebleken. Deze, ten opzichte van andere benaderingen, meer politiek geïnspireerde onderzoekstraditie kan volgens hem in elk geval verklaren waarom een aantal nieuwe sociale bewegingen in het ene land succesvoller was dan in een ander land, ervan uitgaande dat de (sociale) ontevredenheid even hoog was.⁶²

Omdat juist de politieke dimensie van het NPK wordt besproken is juist gekozen voor de POS-benadering. De *resource mobilisation*-benadering legt juist meer de nadruk op de (economische) organisatie van sociale bewegingen. Het gaat hierbij bijvoorbeeld over hoe bewegingen middelen genereren om hun politieke doelen te bereiken.⁶³ De *new social movement*-benadering legt meer de nadruk op de gemeenschappelijke elementen tussen de verschillende sociale bewegingen. Deze benadering stelt bovendien dat de actie van nieuwe sociale bewegingen gezien kan worden als een "symbolische uitdaging" aan het adres van de politieke elite, waarbij juist het instrumentele discours van die elite voorwerp van kritiek wordt'.⁶⁴ Nieuwe sociale bewegingen willen dan ook helemaal geen politieke macht bereiken, maar juist het streven naar macht in vraag stellen.

Waarom nu deze uitgebreide behandeling van de POS-benadering? De onderzoeksvraag beoogt zoals gezegd de relatie tussen de Nederlandse politiek en het NPK bloot te leggen en te verklaren waarom het NPK niet heeft kunnen doordringen tot de politieke besluitvorming. Daarbij

⁶¹ H.A. van der Heijden, 'Tussen aanpassing en verzet. Milieubeweging en milieudiscours.' (Utrecht, 2000) in Robin van Stokrom 'Sociale bewegingen en Wereldhandelspolitiek. Benaderingen van sociale bewegingen: politieke mogelijkhedenstructuur en sociale bewegingen in verzet tegen de WTO' (Amsterdam, 2003), 21.

⁶² Hooghe, 'Een bewegend doelwit' 343.

⁶³ Stokrom, 'Benaderingen van sociale bewegingen', 19

⁶⁴ Hooghe, 'Een bewegend doelwit', 340.

zullen de vier voornoemde dimensies die samen de ontwikkelingskansen van sociale bewegingen bepalen op het ontstaan van het NPK worden toegepast. In de conclusie zal zodoende de hoofdvraag beantwoord kunnen worden. Welke van bovenstaande dimensies hebben ervoor gezorgd dat het NPK niet wist door te dringen tot de politieke besluitvorming? Daarnaast zal er, waar daar dat de analyse ten goede komt, binnen elk hoofdstuk kort worden gereflecteerd op de vier voornoemde dimensies.

1. Voorgeschiedenis. Het Arabisch-Israëliësch conflict en de oprichting van het Nederlands Palestina Komitee (1969)

Géén schijn van vrede

Om tot een juiste analyse van het hoe en waarom van de oprichting van het NPK te komen, is het van belang eerst kort aandacht te besteden aan de gebeurtenissen die ten grondslag liggen aan het Arabisch/Palestijns-Israëliësch conflict en daarmee indirect ook aan de oprichting van het NPK. Dan betreft het meer specifiek de bespreking van de belangrijkste gebeurtenissen in het Arabisch/Palestijns-Israëliësch conflict sinds de oprichting van de staat Israël op 14 mei 1948. De gekozen benaming 'Arabisch/Palestijns-Israëliësch conflict' is bewust. De discussie of het gebied Palestina, het oude Bijbelse Kanaän, in politieke zin toebehoort aan de overwegend islamitische Arabische Palestijnen, aan de (overwegend joodse) Israëliërs of dat er twee staten dienen te komen, hangt namelijk niet alleen samen met wat de Palestijnse bevolking daar van vond, maar evenzeer met wat de andere (omliggende) Arabische landen daarvan vonden. Pas na 1967, de Zesdaagse Oorlog, kwam er meer belangstelling voor de Palestijnse kwestie, als een humanitair (vluchtelingen-) probleem. En vanaf 1973 werd dit zelfs een meer politiek probleem.⁶⁵ Vanaf dat moment kan dan ook, politiek gezien, over het Palestijns-Israëliësch conflict gesproken worden.

Ten gevolge van het zionisme, dat opkwam aan het einde van de negentiende eeuw, trokken grote groepen joden naar Palestina. Aldaar stichtten zij een staat, onder leiding van een socialistische regering. Hierbij is het belangrijk om te beseffen dat voor de Eerste Wereldoorlog de huidige staten in het Midden-Oosten nog niet bestonden, maar nog deel uit maakten van het Ottomaanse Rijk. De Ottomaanse heersers zagen niets in de (joodse) immigranten uit Europa. Vandaar ook dat er om de immigratie te verminderen, vanaf 1882 immigratiebeperkingen werden ingevoerd. Tevens kwamen er beperkingen op het aankopen van land door immigranten.⁶⁶

In 1917 werd Palestina ingenomen door Groot-Brittannië. Ondanks beloftes van de Britse hoge commissaris te Caïro Sir Henry McMahon over de onafhankelijkheid van de Arabische staten werd de Balfour-verklaring van november 1917 gebruikt als uitgangspunt om te komen tot een onafhankelijkheidsverklaring van het mandaatgebied Palestina.⁶⁷ In deze Balfour-verklaring had de Britse minister van Buitenlandse zaken Arthur James Balfour namelijk beloofd steun te bieden aan het joodse volk. Hij had in een brief, namens de 'Majesteits Regering', aangegeven positief tegenover de stichting van een nationaal tehuis voor het joodse volk in Palestina te staan.⁶⁸

Na de Tweede Wereldoorlog deed Groot-Brittannië in 1947 afstand van het mandaat over Palestina, waarna het gebied onder de verantwoordelijkheid van de in 1945 opgerichte Verenigde Naties viel. De *United Nations Special Committee on Palestine* (UNSCOP) opgericht op 15 mei 1947 bracht namens de Verenigde Naties advies uit over de toekomst van Palestina. Het comité adviseerde in meerderheid voor de onafhankelijkheid van Palestina. Deze onafhankelijkheid kon volgens de commissie echter op twee manieren tot stand komen. De ene optie betrof een joodse én een Arabische staat, die economische gezien wel bij elkaar zouden horen. De tweede mogelijkheid was de oprichting

⁶⁵ Soetendorp, *Pragmatisch of principieel*, 108.

⁶⁶ E. Graafland, 'Van humanitair tot politiek probleem. Het Nederlandse beleid ten aanzien van de Palestijnen van 1965 tot 1975' masterscriptie (Utrecht, 2010) 10.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ 'The Balfour Declaration' <<http://www.mideastweb.org/mebalfour.htm>> [geraadpleegd op 18-05-2016]

van één federale staat, waarbij beide volkeren in aparte staten zelfbestuur zouden hebben.⁶⁹ De reacties op het rapport waren voorspelbaar. Beide voorstellen werden door de Arabische gemeenschap in Palestina, gesteund door de Arabische staten, afgewezen. De Arabische staten bleven bij hun oude standpunt: het creëren van één Arabische staat in geheel Palestina.⁷⁰ De Arabische staten gaven daarbij aan dat zij, als het delingsplan in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties werd aangenomen, zich op grond van het recht op zelfverdediging met geweld zouden verdedigen.⁷¹

Op 14 mei 1948 riep de joodse gemeenschap onder leiding van premier David Ben-Goerion de volledige onafhankelijkheid van de joodse staat Israël uit. Vanaf eind december waren ten gevolge van een burgeroorlog al 300.000 Palestijnen het gebied ontvlucht.⁷² De burgeroorlog ging met de stichting van de staat Israël over in de eerste grootschalige Arabisch-Israëliëse oorlog, die later bekend kwam te staan onder de Israëliëse Onafhankelijkheidsoorlog. Een coalitie van zes Arabische landen (Egypte, Trans Jordanië, Saoedi-Arabië, Syrië, Libanon en Irak) viel op 15 mei 1948, de dag nadat de Engelse troepen waren vertrokken, de nieuwe staat Israël binnen. De oorlog eindigde met een nieuwe indeling van het gebied. Israël veroverde de niet in het delingsplan aan Israël toebedeelde gebieden van Galilea. Jordanië wist de gehele westelijke Jordaanoever en het oostelijke stadsdeel van Jeruzalem te bezetten. Egypte veroverde de Gazastrook. Met deze nieuwe indeling was er geen sprake van een Palestijnse staat. Zo'n 600.000 tot 750.000 Palestijnse Arabieren sloegen op de vlucht.⁷³

Een tweede belangrijk conflict tussen de Arabische wereld en Israël was de Suezcrisis, ook wel Sinaï-oorlog genoemd, uit 1956. Israël viel met steun van Engeland en Frankrijk Gaza en de Sinaï aan, onder andere omdat Israël te maken had met Egyptische infiltraties en omdat Egypte weigerde de blokkade op te heffen voor de vrije doorvaart van Israëliëse schepen door het Suezkanaal en de straat van Tiran.⁷⁴ Begin november 1956 had Israël inderdaad zowel de Sinaï als Gaza veroverd. Het oploeiende conflict bracht met zich mee dat de Verenigde Staten en Sovjet Unie zich met de oorlog gingen bemoeien. Zij vreesden namelijk meegesleurd te worden in de oorlog. Israël trok zich hierop onder grote druk van de Amerikanen terug uit het gebied, in ruil voor de plaatsing van VN-troepen en de vrije doorvaart door de straat van Tiran en de Golf van Aqaba.⁷⁵

Een ander belangrijk keerpunt was de Zesdaagse oorlog van 1967. Egypte had de Golf van Aqaba wederom afgesloten voor Israëliëse vaartuigen. Hierop viel Israël op 5 juni Egypte, Syrië en Jordanië aan en bezette binnen zes dagen de Sinaï, de Gazastrook, de Golanhoogten en de Westelijke Jordaanoever, inclusief Oost-Jeruzalem. 'Door de Zesdaagse oorlog kreeg Israël het grootste aantal Palestijnen onder zijn bestuur: 400.000 in Israël zelf (de Israëliësch Arabische minderheid), 600.000 op de Westoever (200.000 Palestijnen waren tijdens de oorlog van 1967 naar Jordanië gevlucht), 70.000 in Oost-Jeruzalem en 35.000 in de Gazastrook.'⁷⁶ Een van de belangrijkste resoluties die ten gevolge van de Zesdaagse Oorlog door de VN-Veiligheidsraad werd aangenomen, was resolutie 242. Deze resolutie werd als het ware de basis voor de internationale Midden-Oosten diplomatie. Het uitgangspunt van de resolutie was 'land in ruil voor vrede'.⁷⁷ De formulering in de resolutie is tot op de

⁶⁹ Resolution 181, General Assembly, 29 november 1947, online via www.un.org; Soetendorp, *Pragmatisch of principieel*, 20-21

⁷⁰ Soetendorp, *Pragmatisch of principieel*, 21.

⁷¹ Ibidem.

⁷² S.K. Farsoun en C.E. Zacharia, *Palestine and the Palestinians*, (Londen, 2004), 123.

⁷³ H. Hirschfeld, *Kernpunten van het Israëliësch-Palestijns conflict*, (Amersfoort, 2011) 41.

⁷⁴ Hirschfeld, *Kernpunten van het Israëliësch-Palestijns conflict*, 47.

⁷⁵ Ibidem, 48.

⁷⁶ Ibidem, 50.

⁷⁷ Ibidem.

dag van vandaag echter onduidelijk en discutabel. De Arabieren gingen er in 1967 namelijk vanuit dat Israël zich terug zou trekken uit alle in 1967 veroverde gebieden.

Met de gebeurtenissen uit 1976 stuiten we wat betreft de beeldvorming en publieke opinie in Nederland op een lastig punt. Wat dit betreft is er namelijk geen eenduidigheid in de betekenis van Zesdaagse Oorlog. Ensel meent in zijn eerder besproken werk *Haatspraak* namelijk dat de oorlog en het debat eromheen flink hebben bijgedragen aan de zichtbaarheid van de Palestijnen. Vanaf dit moment transformeerde het Arabische vluchtelingenprobleem in een het Palestijnse probleem, waarbij het Palestijnse volk geen verblijfplaats in de vorm van een eigen land had.⁷⁸ Aan de andere kant wijst de joodse historica Hadassa Hirschfeld op het gegeven dat er geen periode in de geschiedenis van Israël is geweest, waarin de joodse staat zo massaal werd gesteund. Zij vraagt zich hierbij wel af of de massale steun voor Israël was ingegeven door de angst dat het joodse volk na de verschrikkingen van de Holocaust onder de voet werd gelopen of dat de Europese landen kozen voor de underdog Israël.⁷⁹

In 1973 kwam het met de Jom Kippoeroorlog, ook wel Oktoberoorlog genoemd, wederom tot een grootschalig conflict tussen Israël en de Arabische wereld. Het Israëlische leger werd compleet verrast toen de troepenmachten van Syrië en Egypte het land op 6 oktober 1973 binnenvielen. Uiteindelijk wist Israël door steun van de Amerikanen de aanvallers op eigen grondgebied terug te dringen. Economische gezien had deze steun grote gevolgen voor Amerika en Nederland. De olieproducerende Arabische staten hadden op 17 oktober namelijk een olieboycot tegen de landen die Israël steunden ingesteld. Nederland en de VS werden het zwaarst getroffen. Zij waren volgens de Arabische landen namelijk de grootste steunpilaren van Israël. Het olie-embargo had ook politiek gezien grote gevolgen. De Nederlandse regering streefde er namelijk naar om van haar pro-Israël stigma af te komen. De regering wilde zich meer onpartijdig opstellen en noemde het beleid met betrekking tot het Arabisch-Israëliësch conflict voortaan 'evenwichtig'.⁸⁰

Ten slotte zijn vijf kleinere, maar niet minder belangrijke gebeurtenissen van belang om goed beeld te krijgen op het Arabisch-Israëliësch conflict. De oprichting van de PLO (1964), de Libanon-oorlog (1975-1991), de Camp David-akkoorden (1978), de Eerste Intifada (1987-1993) en de Oslo-akkoorden (1993) zullen hier minder uitvoerig behandeld worden, omdat ze in de loop van de hoofdstukken ook nog aan bod komen. Daarnaast zijn er vanaf 1948, maar ook al daarvoor, zoveel momenten, oorlogen en andere schermutselingen van belang geweest in het Arabisch-Israëliësch conflict, dat het onmogelijk is deze allemaal stuk voor stuk te behandelen.

De oprichting van de *Palestine Liberation Organisation* (PLO) door de Arabische Liga op 26 mei 1964 valt nog voor de oprichting van het NPK, vandaar daar dat op deze plek hier iets uitgebreider aandacht aan wordt besteed. De PLO werd door de Arabische Liga gezien als de wettelijke en officiële vertegenwoordiging van het Palestijnse volk. In de beginjaren werd de PLO als een terroristische organisatie beschouwd. Ook stond in handvest van de PLO dat er een einde moest komen aan de staat Israël. Later werd het terrorisme afgezworen en met de Oslo-akkoorden erkende Israël de PLO als

⁷⁸ Ensel, *Haatspraak*, 41-43.

⁷⁹ Hirschfeld, *Kernpunten van het Israëlisch-Palestijns conflict*, 50-51.

⁸⁰ Soetendorp, *Pragmatisch of principieel*, 150.

vertegenwoordiger van het Palestijnse volk. De PLO erkende op zijn beurt het bestaan van de staat Israël.⁸¹ Vanaf dat moment kreeg de PLO ook een zetel toegewezen in de Verenigde Naties.⁸²

Het standpunt van het NPK in 1969

Met de Zesdaagse oorlog van juni 1967 ontdekte de ASVA, en met name Bertus Hendriks, het Palestijns-Israëliësch conflict.⁸³ De ASVA stelde namelijk een verklaring op, waarin de geschiedenis en alle belangrijke keerpunten binnen het Arabisch-Israëliësch conflict behandeld werden. Zoals in de inleiding al beschreven kwam de verklaring van de ASVA erop neer dat 'Israël een westerse, kunstmatige, uit schuldbesef gestichte staat is'.⁸⁴ Westerse joden hadden volgens de verklaring dan ook niets te zoeken in het Midden-Oosten en met de Holocaust hadden de Arabieren of Palestijnen al helemaal niets te maken.⁸⁵

Langzamerhand ontstond vanaf 1967 onder de studenten in Nijmegen en Amsterdam sympathie voor de Palestijnse zaak. Terwijl er onder arabisten, archeologen, diplomaten en classici al langer sympathie leefde voor de Palestijnse zaak.⁸⁶ Zo kon het zijn dat deze pro-Palestijnse groepen, samen met de studenten opkwamen voor het Palestijnse geluid in Nederland: 'Radicaal links, student, academicus en katholiek'.⁸⁷ Ze begonnen hun afwijkende mening met betrekking tot het Arabisch-Israëliësch conflict vanaf 1967 meer en meer te ventileren. Actievelingen uit deze voornoemde groep kwamen op 14 mei 1969 in een café op het Leidseplein in Amsterdam bij elkaar om tot de officiële oprichting van het NPK te komen.⁸⁸

In het *Algemeen Handelsblad* van 14 mei 1969 werd het duidelijkst het officiële standpunt van het NPK bij de oprichting in de media geventileerd. Het doel van het comité is om 'begrip te kweken voor de situatie van de Palestijnse Arabieren, die in 1948 en 1967 hun huizen, bezittingen en velden in angst of onder dwang hebben verlaten en sindsdien niet daarheen hebben kunnen terugkeren'.⁸⁹ Duidelijk hierbij is dat het NPK haar oprichting en doelstellingen meteen na de officiële oprichting via een persbericht wereldkundig heeft gemaakt. Hierin wordt de nadruk gelegd op de beïnvloeding van de publieke opinie. Daarnaast wil het daadwerkelijk steun geven aan de Palestijnen en het contact tussen Palestijnen en Nederlanders bevorderen.

In de Eerste of Tweede Kamer werd geen enkele aandacht aan de oprichting van het NPK besteed. Wel gaf het bestuur van de Politieke Partij Radicalen (PPR) in een brief aan het met de doelstellingen van het NPK eens te zijn. Daarnaast stuurde het hoofdbestuur van de PSP een adhesiebetuiging aan de oprichters van NPK.⁹⁰ De eerste keer dat de standpunten van het NPK officieel in de Nederlandse politiek naar voren komen was op 24 juni 1969. Het was PSP Eerste Kamerlid Otto Meines Boetes, tevens een van de medeoprichters van het NPK, die in de Eerste Kamer tijdens de behandeling van de begroting van Buitenlandse Zaken in de volgende woorden over het NPK sprak:

⁸¹ Permanent Observer Mission of The State of Palestine tot he United Nations New York 'Palestine Liberation Organization' <<http://palestineun.org/about-palestine/palestine-liberation-organization/>> [geraadpleegd op 25-05-2016].

⁸² Verenigde Naties, 'Question of Palestine' <<http://www.un.org/en/ga/62/plenary/palestine/bkg.shtml>> [geraadpleegd op 25-05-2016].

⁸³ Ensel, *Haatspraak*, 33.

⁸⁴ Ibidem, 34.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Ibidem, 48.

⁸⁷ Ibidem, 55.

⁸⁸ Ibidem, 48.

⁸⁹ 'Comité gaat Palestijnen steunen', *Algemeen Handelsblad*, (14-05-1969), 3.

⁹⁰ 'Nederlands Palestina Komitee' *Nieuw Israëlitisch Weekblad*, (13-06-1969), 5.

‘Ons, de leden van het Palestina-Comité, dat zich juist zorgen maakt over deze escalatie van geweld in het Midden-Oosten, over de rechteloosheid van de Palestijnen en over de onheilspellende bedreiging, juist ook van het Israëlische volk, wordt soms antisemitisme in de schoenen geschoven’.⁹¹ In de rest van zijn bijdrage poneerde Boetes de stelling dat mensen die achter Israël staan, zich juist schuldig maken aan antisemitisme. Door joden een eigen staat te geven en daarmee het Zionisme te ondersteunen zijn we, volgens Boetes, ‘de joden kwijt’.⁹² Hij meende echter dat de joden net zo goed Nederlander kunnen zijn als ieder ander mens. Zionisme en antisemitisme horen volgens hem dan ook bij elkaar als twee zijde van een medaille. En daar bedankte Boetes voor. Hij wilde dan ook graag van de minister van Buitenlandse Zaken weten hoe hij over de situatie in het Midden-Oosten dacht en wat de minister zou kunnen betekenen voor de Palestijnse kwestie.⁹³ Boetes paste goed binnen het beeld van een links-activistisch politicus uit de jaren zestig. Zo was hij onder andere één van de leidende figuren in de Vietnam-acties en in 1970 en 1971 lid van de Kabouterpartij, onderdeel van de ludieke Nederlands-Belgische protestbeweging.⁹⁴

Politieke contacten waren er óók in de persoon van pater Van Eupen, voorzitter van de PPR-Amsterdam en vertegenwoordiger van de PPR binnen het NPK. Van Eupen was tevens voorzitter van het Amsterdamse sociaal-culturele wijkcentrum Rivierenbuurt. Joodse leden hadden grote bezwaren gemaakt tegen de interviews van Van Eupen en verweten hem pro-Arabische standpunten. In *Het Vrije Volk* probeerde Van Eupen het een en ander recht te zetten: ‘In de vergadering heb ik mijn politieke standpunten afgezwakt en wat genuanceerder naar voren gebracht. Ik heb gezegd, dat ik het betreur als door de interviews de indruk is gewekt dat ik de staat Israël vijandig gezind zou zijn. Dat is zeker niet het geval. Ik heb gekozen voor de derde partij en zwakste partij in het conflict: het Palestijnse volk, maar natuurlijk zonder het bestaansrecht van de staat Israël in twijfel te trekken’.⁹⁵ Hierin blijkt Van Eupen echter waarschijnlijk te veel te hebben genuanceerd. Andere leden van het Komitee vonden namelijk dat de staat Israël géén bestaansrecht had en dat alle bezwaren tegen het bestaan van Israël gegrond waren.

Reacties op de oprichting van het NPK komen onder andere ook vanuit joodse hoek. In dit geval in de persoon van politicoloog en historicus Isaac Lipschits. Hij gaf in het *Nieuw Israëlich Weekblad* kritisch commentaar op de doelstellingen van het NPK. Zo beschuldigde Lipschits het NPK onder andere van verdraaiing van feiten en vond hij dat het NPK zich schuldig maakte aan eenzijdige berichtgeving, terwijl dit volgens hem juist tegen de doelstellingen van het NPK ingaat.⁹⁶ Ook de ‘Nederlandsche Zionistenbond’, het ‘Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap’ en het ‘Verbond van Liberaal Religieuze Joden in Nederland’ maakten zich zorgen over de komst en de oprichting van het NPK. Volgens voornoemde organisaties moesten de Joden er rekening mee houden dat de mogelijkheid bestaat dat het comité vijandig staat tegenover de veiligheid en het bestaan van Israël.⁹⁷ In het *Nieuw Israëlich Weekblad* van 29 mei 1969 werd er door de redactie tevens melding gemaakt van dat het NPK onder andere was weten door te dringen tot Kamerleden van PSP, PPR, D’66 en de Partij van de Arbeid. Volgens de redactie werd er een anti-Israël motie voorbereid. De redactie hoopte

⁹¹ *HTK*, 1968-1969, 24 juni 1969, 871.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ Parlement & Politiek ‘O.M. (Otto) Boetes’ <http://www.parlement.com/id/vg09lkycphz9/o_m_otto_boetes> [geraadpleegd op 04-06-2016]

⁹⁵ ‘Pater van Eupen ruimt zelf conflict over Israël uit de weg’ *Het Vrije Volk* (23-08-1969), 2.

⁹⁶ I. Lipschits, ‘Verklaring Palestina-comité’ *Nieuw Israëlitisch Weekblad* (13-06-1969), 5.

⁹⁷ *Ibidem*.

hierop dat er binnen voornoemde partijen nog zoveel ‘positieve krachten’ aanwezig zijn dat de moties geen voorkeur krijgen.⁹⁸

In de kranten is er speciale aandacht voor Piet Nak, één van de organisatoren van de Februaristaking in 1941. In 1966 ontving Nak hiervoor de Israëliische onderscheiding Yad Vashem. In het *Vrije volk* van 17 mei 1969 wordt Nak gezien als de oprichter van het NPK. Hij meende dat de eenzijdige voorlichting met betrekking tot Israël in Nederland doorbroken moest worden: ‘Als de Israeli’s menen het Palestijnse vraagstuk met wapens te kunnen oplossen, dan zeg ik nee. Het is niet mogelijk – in Vietnam is bewezen dat wapengeweld niet het laatste woord heeft – en bovendien ontstaat er een sfeer van haat, die een voedingsbodem voor een nieuwe golf van antisemitisme kan worden.’⁹⁹ Ten slotte meende Nak opvallend genoeg met zijn verbintenis aan het NPK ook het oploeiende antisemitisme te bestrijden. Zo was Nak in 1969 ook nog van plan om met een delegatie af te reizen naar Polen en de Sovjet-Unie om zich aldaar op de hoogte te laten stellen van de situatie van de joodse gemeenschap.

Op 25 juli 1969 kwam een delegatie van het NPK terug van een bezoek van drie weken aan Egypte, Jordanië, Syrië en Libanon. De uitnodiging voor dit bezoek kwam van de landen uit Arabische Liga. In het communiqué dat na afloop van het bezoek door het NPK werd uitgegeven werd de volgende conclusie getrokken: ‘Een duurzame vrede in het Midden-Oosten is onmogelijk zolang de Palestijnse vluchtelingen het recht op terugkeer naar hun haardsteden wordt ontnomen en het recht om daarna hun democratische rechten weer uit te oefenen.’¹⁰⁰ Daarnaast meende het Komitee dat de strijd van de Palestijnse vluchtelingen gericht is ‘op het tot stand brengen van een democratisch Palestina, waarin mensen zonder onderscheid van ras, joden, christenen, moslims en anderen welkom zijn’. Opvallend hierbij is dat het NPK in zijn verklaring ook spreekt over Palestijnse ‘vluchtelingen’. Kennelijk zag het NPK in 1969, althans in woorden, het Palestijnse probleem ook nog als een vluchtelingenprobleem. Daarnaast lijkt het erop dat het NPK, bewust of onbewust, met zijn verklaring geen rekening hield met het handvest van de PLO. Daarin valt namelijk te lezen dat de PLO tot doel heeft het zionisme in Palestina te elimineren en doet de PLO de oproep tot de afbraak van de staat Israël.¹⁰¹ Ten slotte verklaarde het Komitee door de reis in de overtuiging te zijn gesterkt, ‘dat de voorlichting in Nederland over de situatie in het Midden-Oosten tot nu toe bijzonder eenzijdig is geweest en onvoldoende aandacht heeft gegeven aan het grote onrecht dat het Palestijnse volk is aangedaan’.¹⁰² Wat betreft de omgang van het NPK met de standpunten van het PLO is de opmerking van Wietske Miedema, NPK-bestuurster van het eerste uur, belangrijk: ‘Al die aanslagen die ze pleegden, daar moest je telkens weer iets op verzinnen. Dan vertelde je maar weer wat je allemaal in de vluchtelingenkampen had gezien, hoe de mensen daar leden’.¹⁰³ Daarnaast was het volgens Miedema zo dat de Palestijnen vaak tegen het NPK logen: ‘Als je over de slachting in 1970 onder de Palestijnse vluchtelingen in Jordanië begon, ontkenden ze dat gewoon.’¹⁰⁴ Miedema vertelde zelfs dat ze over dit soort dingen een keer ruzie met de leider van PLO, Yasser Arafat, hebben gehad.¹⁰⁵

Met dit hoofdstuk is een kort overzicht gegeven van de context van het Arabisch-Israëliisch conflict en van de standpunten van het NPK bij de oprichting in 1969. Wat opvalt binnen de behandelde

⁹⁸ ‘Het Palestina Komitee als potentieel gevaar?’ *Nieuw Israëlitisch Weekblad* (29-05-2016), 6.

⁹⁹ ‘Piet Nak sticht Palestina Komitee’ *Het Vrije Volk* (17-05-1969),5.

¹⁰⁰ ‘Geen vrede als niet eerst vluchtelingen teruggekeerd zijn’ *Leeuwarder courant* (25-07-1969), 17.

¹⁰¹ ‘The PLO Charter’ <<http://www.iris.org.il/plochart.htm>>, artikel 15 [geraadpleegd op 12-06-2016].

¹⁰² ‘Geen vrede als niet eerst vluchtelingen teruggekeerd zijn’ *Leeuwarder courant*, 5.

¹⁰³ Verbij, *Tien rode jaren*, 195.

¹⁰⁴ Ibidem.

¹⁰⁵ Ibidem.

periode is dat er ruimschoots media-aandacht is voor de oprichting en de doelstellingen van het NPK. Overwegend kunnen deze berichten als negatief van toon worden bestempeld. Ook in de reacties binnen de ingezonden brieven van diverse kranten wordt er dikwijls negatief gereageerd op de standpunten van het NPK. Meestal wordt er in de berichtgeving ook al gewezen op het feit dat er reeds voldoende informatie is over het Arabisch-Israëliësch conflict. Een nieuwe invalshoek wordt dan ook gewantrouwd.

In navolgende hoofdstukken zal niet elke keer opnieuw de historische context van het conflict worden geschetst. Veel meer zal er dan juist ingegaan worden op de reacties van het NPK op de verschillende gebeurtenissen. Eveneens is er aandacht, zoals reeds vermeld, voor de reacties vanuit de politiek door de analyse van *Handelingen* en de kranten.

2. De periode voor en na de Jom Kipoeroorlog (1973)

25 jaar Israël

Een belangrijk ijkpunt voor het NPK was het 25-jarig bestaan van de staat Israël in mei 1973. Enkele kranten maakten dan ook melding van demonstraties tegen het vasthouden van politieke gevangenen. Het gaat hierbij, om een indruk te krijgen van de omvang van een demonstratie, om een 'tiental leden' van het NPK. Van de kant van het publiek bestond er volgens de *Leeuwarder Courant* echter geen enkele belangstelling.¹⁰⁶ Voor deze demonstratie had het NPK door schrijver Jan Wolkers een rode in het oog springende poster laten drukken met de tekst: '25 jaar Israël. 25 jaar onderdrukking Palestijnen'. Tevens stonden er op de poster afwisselend een Israëliische soldaat en een Palestijn afgebeeld. Het hoofd van de Palestijn was echter afgebeeld met een schietschijf.¹⁰⁷

Het 25-jarig bestaan van Israël werd door het NPK ook aangegrepen om een brief te sturen aan driehonderd politici, wetenschappers, kunstenaars en vertegenwoordigers van kerken. In de brief schrijft het Komitee dat al 25 jaar 'de meest elementaire mensenrechten door de Israëliische regering met voeten worden getreden. Ondanks het bepaalde onder artikel 13 sub 2 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens: een ieder heeft recht welk land ook, met inbegrip van het zijne te verlaten en daarnaar terug te keren, volhardt Israël in zijn weigering de vluchtelingen, die zich in 1948 en 1967 gedwongen voelden hun land te verlaten, weer op te nemen'.¹⁰⁸

Voor leden van het NPK werd één keer in de twee maanden de zogeheten *Nieuwsbrief Palestina Komitee* uitgegeven. Na 1985 veranderde de naam van het ledenblad in *Soemoed*, dat Arabisch is voor vastberadenheid of standvastigheid. De Palestijnen hanteren dit begrip in hun strijd voor behoud van grond, voor terugkeer van de vluchtelingen en voor de realisatie van al hun rechten.¹⁰⁹ Ten gevolge van het 25-jarig bestaan van Israël werd een speciale uitgave van de *Nieuwsbrief* uitgegeven. Hierin werden nogmaals alle, volgens het NPK, misdaden van Israël jegens Palestijnen op een rijtje gezet. Tevens hoopte het NPK door middel van enkele reportages over het leven van Palestijnse gezinnen aan te tonen hoe weinig vrijheid en zeggenschap zij hadden. Daarnaast gaf het Komitee aan, ondanks tegenwerkingen, hoe dan ook door te gaan met de voorlichting omtrent de Palestijnse zaak en op te komen voor de rechten van de Palestijnen.¹¹⁰

Vergeet de Arabische slachtoffers niet!

De reacties van het NPK op het ontstaan van de Jom Kippoeroorlog op 6 oktober 1973 kunnen over het algemeen gezien als fel en activistisch worden omschreven. De eerste reacties van het NPK gaven dan ook een duidelijk statement af. Na twee maanden is van een weerbare en activistische houding echter minder terug te vinden. In het oktober-november nummer van de *Palestina Nieuwsbrief* uit 1973 is het bestuur van het NPK duidelijk: 'de verantwoordelijkheid voor deze oorlog ligt ten volle bij de agressieve politiek van Israël en wij zijn dan ook solidair met de strijd van de Arabische volkeren om

¹⁰⁶ 'Demonstratie Palestina Comité' *Leeuwarder Courant* (03-05-1973), 3.

¹⁰⁷ Het geheugen van Nederland, '25 jaar Israel, 25 jaar onderdrukking Palestijnen' <http://www.geheugenvannederland.nl/?/indonesie_onafhankelijk_-_fotos_1947-1953/items/NAGO02:IISG-30051002869078/&st=Nederlands%20Palestina%20Komitee%20%28Amsterdam%29&sc=%28subject+all+%28Nederlands++AND+Palestina++AND+Komitee++AND+%28Amsterdam%29%29%29> [geraadpleegd op 12-06-2016]

¹⁰⁸ 'Palestina-Komitee: 25 jaar ballingschap' *NRC Handelsblad* (01-05-1973), 2.

¹⁰⁹ Nederlands Palestina Komitee, 'Soemoed' <<http://www.palestina-komitee.nl/soemoed>> [geraadpleegd op 28-5-2016]

¹¹⁰ IISG NPK Archief, mei juni nummer *Palestina Nieuwsbrief* 1964.

zich van zionistische onderdrukking en bezetting te bevrijden'.¹¹¹ Deze solidariteit met de Arabische volkeren uitte zich 17 oktober in een demonstratie tegen het officiële Nederlandse standpunt ten aanzien van de Jom Kipoeroorlog. Op de demonstratie kwamen een tot dan toe nooit geëvenaard aantal deelnemers van zeshonderd af. Tevens werd van de leden 'grote activiteit geëist'.¹¹² 'Juist nu komt het er op aan te midden van de onophoudelijke (nog steeds meestal zeer eenzijdige) stroom van artikelen, radio- en Tv-uitzendingen het standpunt van de Palestijnse en andere Arabische volken met kracht naar voren te brengen en de diepere achtergronden van dit conflict bloot te leggen. En naarmate deze achtergronden duidelijker worden gaan steeds meer mensen hun vroegere vanzelfsprekend pro-zionistische houding in twijfel trekken', aldus de redactie van de *Nieuwsbrief*. Tevens was de redactie blij met de geluiden die uit de afdeling Nijmegen van de PvdA kwamen. De afdeling Nijmegen had namelijk met een motie tegen het eenzijdige regeringsstandpunt geprotesteerd. De redactie sprak eveneens waardering uit voor de standpunten van zowel de hoofdbesturen van de PvdA en de PPR, die volgens de redactie heel wat genuanceerder waren dan het regeringsstandpunt van het kabinet-Den Uyl. Dit kabinet bestond uit ministers van PvdA, KVP, ARP, PPR en D'66. In het regeringsstandpunt bleek de vrees voor Israël's positie. In de verklaring stond dan ook dat Egypte en Syrië het initiatief tot militaire activiteiten hadden genomen. 'Een terugkeer van beide partijen tot de voor zaterdag jongstleden geldende bestandslijnen lijkt de basis voor een staakt-het-vuren'.¹¹³ Naast de steunbetuigingen van hulporganisatie *Pax Christi* was de redactie van het meest verheugd met de open brief die vakbondslieden naar hun vakcentrale hadden gestuurd met de boodschap het niet eens te zijn met het beleid van hun vakbondsbestuur. Ook in een artikel uit *Het Vrije Volk* van 17 oktober 1973 haalde Hendriks de verklaringen van drie vakcentrales NVV, NKV en CNV aan. Zij hadden in een telegram hun Israëlische zusterorganisatie, Histadruth, een blijk van solidariteit met Israël gezonden.¹¹⁴ Hendriks stelde in *Het Vrije Volk* een open vraag aan de vakcentrales: hebben zij zich wel gerealiseerd dat Histadruth één van de pijlers is van de huidige regering in Israël? In ieder geval heeft Hendriks goed door dat er bij leden van de vakcentrales, gezien hun open brief, potentiële sympathisanten van de standpunten van het NPK kunnen zitten.

Op 13 oktober vroeg het NPK door middel van een kleine advertentie in het *NRC Handelsblad* om geld te storten voor de medische hulp aan Arabische slachtoffers. Het NPK-bestuur uit Amsterdam was de initiatiefnemer voor de plaatsing deze advertentie. In de advertentie had het bestuur de nadruk gelegd op het gegeven dat er 'Weer grote inzamelingen voor Israël' waren, terwijl de Arabische slachtoffers volgens hen niet vergeten mochten worden. Deze advertentie geeft duidelijk weer hoe het Arabische en Israëlische kamp, in ieder geval in de beeldvorming van het NPK, tegenover elkaar stonden.

Een typisch geval van 'andere en minder eenzijdig berichtgeving' omtrent het Arabisch-Israëliësch conflict is eveneens te vinden in het *Vrije Volk* van 17 oktober 1973. Daarin werd namelijk door middel van een interview met Bertus Hendriks gemeld dat Israël ook wel degelijk dienstweigeraars kent. Daarnaast meldt Hendriks dat er ook binnen het zionistische kamp een groepering is die een verklaring heeft uitgegeven waarin ze zeggen dat ondanks het Arabische nationalisme toch veel schuld voor de Jom Kipoeroorlog bij Israël ligt.¹¹⁵ Daarnaast werd er in het bericht ook ingegaan op de weigering van het ANP om een verklaring van het Komitee op het telexnet

¹¹¹ IISG NPK Archief Palestina *Nieuwsbrief* oktober-november 1973, 6.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ *HTK*, 1973-1974, 12.600, hoofdstuk V no. 8 p.2

¹¹⁴ Grünfeld, *Verplaatsing ambassade*, 95.

¹¹⁵ 'Israël kent ook wel degelijk dienstweigeraars' *Het vrije volk* (17-10-1973), 4.

te zetten. *Het Vrije Volk* meldde daarbij uit zichzelf dat het aantal verslaggevers dat naar Israël is afgereisd het aantal verslaggevers dat naar Arabische landen ging in hoge mate oversteeg. Hendriks bemerkte hierbij ook dat de stemming over het algemeen genomen 'behoorlijk pro-Israël is'.¹¹⁶ Het was volgens Hendriks echter wel minder dan tijdens de Zesdaagse oorlog: 'De toon is anders, niet meer zo overspannen. Je kunt iets makkelijker zeggen dat het allemaal niet zo mooi is wat Israël doet.'¹¹⁷ In de berichtgeving omtrent de standpunten van het NPK en het Arabisch-Israëliësch conflict lijkt het sociaaldemocratische *Het Vrije Volk* het meest ontvankelijk voor de invalshoeken en berichten van het NPK. Zij berichtten in verhouding tot andere kranten namelijk het meest en het meest uitgebreid over uitingen van het NPK. Aan de andere kant berichtte het *Nieuw Israëlitisch Weekblad*, als spreekbuis van joden in Nederland, juist in meer negatieve zin over de uitlatingen van het NPK.

Problemen met plaatselijke NPK-afdelingen

Antoine Verbij ging in zijn *Tien rode jaren* al even in op het gegeven dat de bestuurders van het NPK moesten uitkijken voor het binnenhalen van 'verkeerde vrienden'. Zo hadden in Drenthe Adri en Ciska Eeken een afdeling van het NPK opgericht. Aanvankelijk deden zij voorkomen alsof ze maanden achter elkaar in een Palestijns vluchtelingenkamp hadden gewerkt. De strijd tussen de Arabische landen en Israël moest volgens hen worden gezien als een strijd tussen links en rechts en stond geheel in teken van de niet aflatende imperialistische politiek van het Westen.¹¹⁸ Op 18 januari 1977 bleek echter dat het echtpaar Eeken naast het helpen van vluchtelingen ook andere plannen hadden met hun reis naar Palestina. Zij waren daar namelijk ook geweest om schiet- en guerrillatraining aan Palestijnen te geven.¹¹⁹ Ondertussen was het echtpaar al wel vertrokken bij het NPK. Met name Ciska Eeken wilde niet dat Israëliëse autoriteiten het Komitee zouden criminaliseren.¹²⁰

Ook in Breda gaven de uitlatingen en acties van het plaatselijke NPK-bestuur in negatieve zin reden tot veel media-aandacht. Daar had het NPK-Breda, bestaande uit vijf actieve leden, voor de dodenherdenking van 1980 een colportage met ansichtkaarten begonnen. Op de kaarten stonden onder anderen 'een soldaat die in tweeën was gesplitst en links een nazi en rechts een Israëliër verbeeldde'. Daarnaast werd op een andere kaart de vergelijking getrokken tussen premier Begin – met nadruk op zijn Groot-Israëliëse aspiraties – en daarnaast Hitler.¹²¹ Het hoofdbestuur distantieerde zich weliswaar van de actie in Breda, maar de Stiba (Stichting ter Bestrijding van het Antisemitisme) dook opgewonden op het voorval en deed aangifte. Eveneens kreeg de politiek lucht van de zaak en stelde in de Kamer naar aanleiding van de kaartverkoop vragen aan de minister van Justitie over antisemitische activiteiten in Nederland.¹²² Vier getuigen in de rechtszaal zagen de kaarten als antisemitisch. Het Komitee kon zich niet in deze kwalificatie vinden. Toch werd de kaartenactie afgewezen, 'maar dan alleen omdat het een emotionele en minder genuanceerde kritiek betrof'.¹²³ Ensel beschreef het al eerder, het NPK probeerde zoveel als mogelijk de Holocaust en de Tweede Wereldoorlog buiten de discussie te houden. Hier was het NPK-Breda echter zelf op de proppen gekomen met de gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog.

¹¹⁶ 'Israël kent ook wel degelijk dienstweigeraars' (17-10-1973), 4.

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ P. Swanenburg, 'Strijd in Libanon zaak links tegen rechts', *Nieuwsblad van het Noorden* (25-09-1975), 3..

¹¹⁹ Verbij, *Tien rode jaren*, 195.

¹²⁰ 'Ciska Eeken: Waarom word ik niet vervolgd?' *Nieuwsblad van het Noorden*, 03-11-1976, 10.

¹²¹ Ensel, *Haatspraak*, 129.

¹²² 'Kamer wil onderzoek naar antisemitisme' *Nieuwsblad van het Noorden* (01-11-1980), 1.

¹²³ IISG NPK Archief 26 map Breda: Verklaring NPK 17 november 1980, in *Haatspraak*, 131.

Subsidie?

Een ander punt dat in dit gedeelte van de geschiedenis van het NPK speelde, is de reeds aangehaalde subsidieaanvraag. Zowel in de media als in de Tweede Kamer werd er tussen 1975 en 1980 gediscussieerd in hoeverre de doelstellingen van het NPK aan een betere voorlichting met betrekking tot het Arabisch-Israëliësch conflict bijdroegen. In 1975 werd onder leiding van het lid Keunis (DS'70) de volgende motie ingediend: 'De Kamer, gehoord de beraadslaging over de begroting 1975 van het departement van Buitenlandse Zaken (onderdeel Ontwikkelingssamenwerking); van oordeel, dat de doelstellingen van het Palestina Comité Nederland zich richten tegen het bestaan van de staat Israël; dringt er bij de Regering op aan het Palestina Comité Nederland in geen enkel opzicht financiële steun te verlenen, en gaat over tot de orde van de dag.'¹²⁴ Minister Pronk raadde hierop de motie echter sterk af, omdat hij eerst het advies van de Nationale Commissie voorlichting en bewustwording Ontwikkelingssamenwerking wilde afwachten. Deze commissie adviseerde echter in meerderheid tegen subsidie voor het NPK.¹²⁵ Ook de leden Terpstra (VVD) en Van Rossum (SGP) wezen op het feit dat het NPK geen afstand had genomen van de standpunten van de PLO en Van Rossum meende daarom dat de acties van het NPK subversief werkte.¹²⁶ Pronk vertelde in een interview met het Palestina Komitee echter dat hij de subsidieaanvraag positief in de ministerraad had voorgelegd, alle vijftien andere ministers waren echter tegen.¹²⁷

Ook CDA-minister De Koning wees in 1980 wederom de subsidieaanvraag af. Met name PSP'er Van der Spek maakte zich over dit oordeel van de minister: 'Ik vind dit in schrille tegenstelling staan tot de hernieuwde weigering, nu voor de derde keer, van subsidie aan het Palestina Comité in het kader van de NCO en dat ondanks het feit dat het Palestina Comité zich distantieert van artikel 6 van het PLO-Handvest en ondanks het feit dat het Palestina Comité in zijn verweer van 8 februari naar mijn mening terecht stelt dat het argument van het politieke karakter niet opgaat. Ik zeg: alsof de ontvoogding van de volkeren van de derde wereld niet een puur politieke zaak is! Ik verzoek de Minister om commentaar op die reactie van het Palestina Comité van 8 februari.'¹²⁸

Door de leden Nijhof (DS'70), Van den Broek (CDA) en Verkerk-Terpstra (VVD) werden in 1981 tevens vragen gesteld naar aanleiding van eventuele subsidieverstrekking aan het project *Palestijnen in ontwikkelingsperspectief*. Zij vroegen specifiek aan minister De Koning van Ontwikkelingssamenwerking of het waar was 'dat er naast leden van NOVIB, Kerk en Ontwikkelingssamenwerking en Pax Christi ook vertegenwoordigers van het Palestina Comité in het redactiecomité van fotoboek en fotoreportage zitting hebben genomen'.¹²⁹ De Koning antwoordde hierop dat het inderdaad waar was dat een lid van het NPK zitting had genomen in het redactiecomité. Hij vermeldde hier echter wel bij dat 'de verantwoordelijkheid voor de inhoud van het uiteindelijk te publiceren boek ligt in de handen van uitsluitend Pax Chri, Kerk en Ontwikkelingssamenwerking, NOVIB en de projectindieners'.¹³⁰ Kennelijk stonden voornoemde fracties zeer wantrouwend tegenover een verantwoordelijk NPK-lid in de redactiecomité.

Vreemd genoeg werd in 1993 in het commissieverslag van het mondeling overleg voor de begrotingsbehandeling van het ministerie van Buitenlandse zaken met betrekking tot het rapport

¹²⁴ HTK 1974-1975, 4 maart 1975, 3175-3360.

¹²⁵ Grünfeld, *Nederland en het Nabije Oosten*, 48.

¹²⁶ HTK 1979-1980, 21 februari 1980, 3219-3298.

¹²⁷ Grünfeld, *Nederland en het Nabije Oosten*, 48.

¹²⁸ HTK 1979-1980, 19 februari 1980, 3109-3162.

¹²⁹ HTK, 21 april 1981, 845.

¹³⁰ Ibidem.

impactstudie NCO melding gemaakt van het feit dat het NPK in 1991 een subsidie van 45.000 gulden had ontvangen. Het lid Leerling (PRF) uitte hierbij, als onderdeel van grote algemene kritiek van andere Kamerleden, kritiek op het feit dat deze subsidie onder andere was uitgegeven aan de actie 'Stop de nederzettingen'. Hij vroeg zich hierbij af hoe het mogelijk is 'dat de Nederlandse bevolking dankzij overheidsgeld kon worden opgeroepen, producten uit Israël te boycotten'.¹³¹ Dat de Kamer niet meer had gedebatteerd over de subsidietoekenning van 1991, kwam door het feit dat de NCO na 1981 zelf bevoegd was subsidies te verstrekken.

Uit voorgaande blijkt wel hoe controversieel de standpunten van het NPK door de Kamerleden werden bevonden. Zij zagen het NPK duidelijk niet als een 'normale' lobbyorganisatie die opkwam voor het Palestijnse belang. Met opmerkingen als 'subversief' werd het NPK juist in een hoek geplaatst. Uitzondering op de negatieve bejegening speelden de fracties van de PSP en PPR. Zij adviseerden de minister namelijk wél positief over subsidietoekenning. DS'70 lid Keuning leek nog wel het meest fel gekant tegen de standpunten van het NPK. Zo diende hij al een motie in tegen subsidietoekenning, in de slotronde van het debat uit 1975 hoopte hij dat alle bewindslieden het met hem eens waren dat de opvattingen van het NPK 'op een geweldige manier indruisen tegen de principiële opvattingen' van zijn fractie.¹³²

Olie-embargo en de verandering in het Nederlandse beleid

Het olie-embargo, onder meer specifiek gericht tegen Nederland, betekende een omslag in het Nederlandse beleid. Door de boycot werd Nederland namelijk geconfronteerd met een internationaal isolement. Steun aan Israël bleek voor het eerst echt consequenties te hebben voor Nederland. Dit wilde Nederland in de toekomst hoe dan ook voorkomen. Dat betekende dat Nederland voortaan zoveel mogelijk zou optrekken met haar negen partners binnen de EEG.¹³³

Het aandeel van het NPK in deze positieverandering kan echter als nihil worden beschouwd. Het was puur de olieboycot die de pro-Israël houding – Nederland leverde in het geheim op grote schaal wapens aan Israël – deed bijsturen naar een beleid waarbij Nederland niet meer alleen zou komen te staan.¹³⁴

Libanon-oorlog

De burgeroorlog in Libanon, die officieel was begonnen op 13 april 1975, resulteerde in juli 1975 in een speciale *Nieuwsbrief* die gewijd was aan de ontwikkelingen in Libanon. Achter de strijd in Libanon zag de *Nieuwsbrief* een complot van de Verenigde Staten en Israël tegen de Palestijnen in Libanon. Zij werden in Libanon namelijk door zogeheten christelijke Falangisten bestookt. Vanuit Israël werden Palestijnen met vliegtuigen en raketten bestookt. Bij een volgende oorlog zou Israël zich dan ook richten op het verdrijven van de Palestijnen uit deze gebieden.¹³⁵

Gedurende de Libanon-oorlog die, met heftige en minder heftige momenten, duurde tot en met 1990, deed het NPK regelmatig verslag van de strijd. Kenmerkend voor dit verslag was dat van aanslagen vanuit de Palestijnse groeperingen geen melding werd gemaakt. Dat de gemoederen rondom het Midden-Oosten in Nederland hoog opliepen bleek wel uit het feit dat er tijdens een demonstratie van het NPK in 1982 tegen de inval van Israël in Libanon een bommelding werd gedaan

¹³¹ HTK 1992-1993, 22800.

¹³² HTK 1974-1975, 26 februari 1975, 3039-3102.

¹³³ Soetendorp, *Pragmatisch of principieel*, 230.

¹³⁴ Peeters, *Gezwoeren vrienden*, 48.

¹³⁵ IISG NPK Archief, *Nieuwsbrief* juni-juli 1975.

in het kantoor van de Israëlische luchtvaartmaatschappij El Al. Later bleek het echter om een nepbom te gaan. Veel serieuzer was de brandstichting op het hoofdkantoor van het NPK in Amsterdam. De gehele inboedel ging daarbij in vlammen op.¹³⁶

Tevens was er, zoals bij veel andere berichtgeving ook het geval was, enkel aandacht voor de Palestijnse slachtoffers. Daarnaast is het opvallend het NPK de akkoorden die in de publieke opinie als positief en vreedstichtend worden beschouwd, juist heel anders framede. Een goed voorbeeld van deze andere framing is de berichtgeving omtrent de *Camp David akkoorden*. Dit akkoord zal volgens het NPK de geschiedenis ingaan net zoals ‘de Balfour-verklaring, het mandaat van de Volkenbond, de aanbeveling van de Algemene Vergadering van de VN tot deling van het land en resolutie 242 van de Veiligheidsraad – zij behandelen de Palestijnen allemaal als voorwerp’.¹³⁷

¹³⁶ J. den Blijker, ‘De kaffiya zoekt het grote publiek’, *Trouw* <
<http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/article/detail/2774898/2002/01/08/De-kaffiya-zoekt-het-grote-publiek.dhtml>> [geraadpleegd op 12-06-2016].

¹³⁷ IISG NPK Archief, ‘Een schijn van vrede’ Ghassan Kanafani 6 (1990).

3. De periode na de Eerste Intifada (1987) en de aanloop en de reacties op de Oslo-akkoorden (1993)

De Eerste Intifada

De opstanden in december 1987 begonnen met een ongecontroleerd volksverzet in een vluchtelingenkamp in Gaza. Deze opstand sloeg al snel over naar de Westoever en Oost-Jeruzalem. Intifada is Arabisch voor 'afschudden'. Deze volksofstand om het Israëliëse bewind af te schudden kwam niet van bovenaf, maar was geheel van onderaf begonnen.¹³⁸ Israël had dan ook lange tijd geen oog gehad voor de spanningen in de bezette gebieden. Vandaar dat daar nu, na lang sluimeren, onverwachts een opstand kon uitbreken.

De PLO had intussen een minder sterke positie dan tijdens de Jom Kippoeroorlog. De PLO had na zijn verdrijving uit Libanon in 1982 de band met de bezette gebieden namelijk enigszins verloren. Dit bleek wel uit het feit dat de eerste dagen van de Intifada er niet met posters van PLO-leider Arafat werd gezwaaid, maar met groene vlaggen van de Islam. Lokale Fatah-leiders waren desondanks in staat samen met de leiders van drie andere Palestijnse organisaties – de PFLP, de DFLP en de PPP – het Verenigd Nationaal Leiderschap voor de organisatie van de Intifada te formeren.¹³⁹

Voor het NPK was het begin van de Intifada reden om flink uit te pakken. Zo gaf de redactie van *Soemoed* in april 1988 een speciale brochure uit, geheel geweid aan de ontwikkelingen sinds december 1987. De brochure wilde de nadruk leggen op de achtergronden van de opstand en bevatte dan ook een reeks vertaalde en becommentarieerde artikelen die de dynamiek en de weerslag van de Palestijnse opstand probeerde te typeren. Over het algemeen is de toon van de brochure positief. Het bestuur gaf aan blij te zijn met de ontstane situatie, waarbij er eindelijk weer eens grootschalig aandacht voor het conflict in de media was.¹⁴⁰ De Eerste Intifada werd tevens door het bestuur aangegrepen als bewijs voor verkeerde voorstelling van zaken door Israël. Steeds is er door Israël volgens het bestuur namelijk gedaan als zou het gaan om een 'liberale bezetting', met een minimum aan geweld.¹⁴¹ De brochure lijkt ook nadrukkelijk te zijn opgesteld voor geïnteresseerden die nog niet zo veel af weten van het Palestijns-Israëliësch conflict. Zo gaf de brochure eerst een historisch overzicht van alle belangrijke gebeurtenissen binnen het Arabisch-Israëliësch conflict.

Ook toen de Eerste Intifada inmiddels meer dan een jaar duurde liet het NPK van zich horen. Het Medisch Komitee Palestina (MKP), dat nauwe banden had met het NPK, deed een brief uit ter gelegenheid van het eenjarig 'bestaan' van de Intifada. In een brief aan de besturen van humanitaire organisaties, medefinancieringsorganisaties, landencomités en politieke partijen maakte het MKP na 9 maanden de balans op: '354 doden, 12.500 gewonden, 5000 gewonden met blijvend letsel, 1800 miskramen t.g.v. traangas, 23.000 Palestijnen in administratieve detentie, 550 gezinnen dakloos geworden, 28 Palestijnen verbannen uit hun land.'¹⁴² In de brief meldde het MKP verder dat artsen en verpleegkundigen in administratieve hechtenis genomen worden en naar de gevangenkampen in de Negev-woestijn werden afgevoerd.¹⁴³ Het Komitee vroeg daarop aan de geadresseerden om bij de Israëliëse ambassade te protesteren tegen de belemmering van het functioneren van medische

¹³⁸ Hirschfeld, *Kernpunten van het Israëliësch-Palestijns conflict*, 78.

¹³⁹ *Ibidem*, 78-79.

¹⁴⁰ IISG Archief NPK, 'Intifada brochure' april 1988, 2.

¹⁴¹ *Ibidem*, 37.

¹⁴² IISG Archief Partijbestuur PvdA, inventarisnr. 2560.

¹⁴³ *Ibidem*.

instellingen en het zonder vorm van proces in hechtenis nemen van medisch personeel. Het Komitee refereerde hierbij ook aan de afspraken zoals die gemaakt zijn in de Geneefse akkoorden.¹⁴⁴

Een opvallend punt dat nog net voor het begin van de Eerste Intifada speelde was het initiatief van het NPK om bij de grote politieke partijen te inventariseren hoe zij stonden tegenover bijvoorbeeld een internationale vredesconferentie over het Midden-Oostenconflict met deelname van de PLO. Een andere vraag die in de brief aan de partijen naar voren kwam was of men bereid zou zijn een uitnodiging aan Jasser Arafat, voorzitter van de PLO, te sturen. Een vierde vraag betrof hoe de partij zou staan tegenover opwaardering van de PLO-vertegenwoordiging in Nederland. Alle partijen hadden de vragen van het NPK beantwoord en in het juni-nummer van *Soemoed* werd de uitslag van de 'enquête' bekendgemaakt. Van de partijen die om hun mening waren gevraagd waren de PSP, de PPR en de CPN het meest positief over de voorstellen die het NPK had gedaan. D'66 en de PvdA namen een voorzichtige middenpositie in. CDA en VVD stonden het meest behoudend tegenover de voorstellen. Het CDA gaf aan: 'Het zelfstandig en veilig voortbestaan van de staat Israël staat bij het streven naar veilige en gegarandeerde grenzen voor Israël en zijn Arabische buurlanden voorop. Initiatieven die aan dit criterium voldoen, verdienen onze steun.'¹⁴⁵ Waarschijnlijk heeft er binnen het bestuur van de PvdA enige discussie plaatsgevonden over de vraag met betrekking tot een eventuele uitnodiging aan Arafat. In de beantwoordingbrief van de PvdA staat namelijk getypt: 'De PvdA is geïnteresseerd in de posities van alle betrokken partijen, dus ook in die van de PLO. Contacten met de PLO worden daarom niet uit de weg gegaan. De door u gesuggereerde uitnodiging is wat ons betreft bespreekbaar.'¹⁴⁶ Later is deze laatste zin echter doorgekrast en is er het volgende met pen bijgezet: 'In de huidige situatie is het moeilijk te beoordelen of een uitnodiging aan Arafat zinvol is.'¹⁴⁷ De redactie van *Soemoed* vond het opvallend dat de PvdA bereid was de PLO-vertegenwoordiging in Nederland een hogere status te geven. Daarnaast constateert de redactie dat klein links, en met name PSP en PPR, principieel steun verleent aan de Palestijnen.

Opvallend is ook dat er in de Eerste en Tweede Kamer weinig aandacht werd besteed aan de berichten en acties van het NPK. Zo werd er in de *Handelingen* van juni 1988 wel melding gemaakt van een brief van het NPK over de politiek en de rechten van de Palestijnen. De voorzitter stelde hierop voor de brieven niet te drukken en voor kennisgeving aan te nemen.¹⁴⁸ In november 1988 gebeurde hetzelfde. Een brief van het NPK werd ter kennisgeving aangenomen en lag ter inzage bij de griffie.¹⁴⁹

Toch deed het NPK wel degelijk zijn best om politieke partijen te benaderen. Zo zijn in de archieven van de CPN en de PvdA redelijk wat brieven van het NPK en van het Medisch Komitee Palestina te vinden. Het gaat hierbij dan veelal om verzoeken van het NPK om deel te nemen aan discussieavonden, protesten en workshops.¹⁵⁰ Veelal staat op de brieven, die in dit geval naar het hoofdbestuur van de PvdA werden gestuurd, 'telefonisch afhandelen' 'afgezegd', 'niet meedoen, wel melding van maken' of 'Gea, alleen ter informatie, eventueel gaan'.¹⁵¹ Deze opmerkingen wekken in ieder geval de indruk dat binnen het bestuur van de PvdA niet de hoogste prioriteit werd gegeven aan de brieven en acties van het NPK.

¹⁴⁴ IISG Archief Partijbestuur PvdA, inventarisnr. 2560.

¹⁴⁵ IISG Archief NPK, *Soemoed* juni 1987, 24-25.

¹⁴⁶ IISG Archief Partijbestuur PvdA, inventarisnr. 2560.

¹⁴⁷ Ibidem.

¹⁴⁸ *HTK*, 5-139.

¹⁴⁹ *HTK*, 8 november 1988, 20-1062.

¹⁵⁰ IISG Archief Partijbestuur PvdA, inventarisnr. 2560.

¹⁵¹ Ibidem.

In de kranten is er in 1988 tevens sprake van een kortstondige opleving van berichtgeving over het conflict. Zo meldde *De Waarheid* dat het NPK in december 1988 een handtekeningactie zou starten voor de erkenning van de Palestijnse staat. De handtekening zouden dan eind maart aan de regering en de Tweede Kamer worden aangeboden. Daarnaast zouden de politieke partijen in Nederland wederom worden benaderd met de vraag om de nieuwe staat te erkennen.¹⁵²

Een weg naar vrede?

De weg naar de ondertekening van de Oslo-akkoorden werd in 1991 in Madrid ingezet. Daar vond namelijk een internationale vredesconferentie plaats, waarbij voor het eerst de vertegenwoordigers van alle Arabische staten met Israël aan tafel zaten. De Palestijnen werden vertegenwoordigd door een delegatie uit de bezette gebieden, die onderdeel uitmaakte van de Jordaanse delegatie. Hier zat gelijk ook het pijnpunt. De Palestijnse delegatie had namelijk te weinig beslissingsbevoegdheid om knopen door te kunnen hakken. In 1992 trad een nieuwe regering, onder leiding van Jitschak Rabin aan. Vanaf dat moment werden er (moeizame) onderhandelingen gestart. Deze onderhandelingen leidden in september 1993 tot een doorbraak, waarbij Israël en de PLO elkaar (wederzijds) erkenden. Op het gazon voor het Witte Huis in Washington werden de Oslo-akkoorden gesloten tussen premier Rabin en PLO-leider Arafat.¹⁵³

Ondanks dat de publieke opinie in Nederland verheugd reageerde op het sluiten van de Oslo-akkoorden, reageerde het NPK veel minder positief: 'De 'historische handdruk' op 13 september heeft ook wereldwijd veel handen op elkaar gekregen. Toch roept de Gaza-Jericho overeenkomst door de vele onduidelijkheden nogal wat vragen op. Sterker nog, het akkoord geeft geen garantie voor de vestiging van een onafhankelijke Palestijnse staat.'¹⁵⁴ In een andere uitgave merkt het NPK op: 'Maar deze euforie (over de Oslo-akkoorden), en daarmee de steun aan en het vertrouwen in de onderhandelingen, verdween al snel toen bleek dat de situatie in de bezette gebieden verslechterde. Toen de wurggreep, waarin de Israëlische bezetter het economische, politieke en sociale leven van de Palestijnse inwoner had, nog meer begon te knellen, werd de roep om terugtrekking van de onderhandelaars uit Washington steeds luider'. De redactie van *Soemoed* zag echter wél in dat het akkoord ook positieve kanten heeft. Het positieve volgens de redactie van *Soemoed* is namelijk dat de regering Rabin nooit meer kan beweren dat er geen Palestijns volk bestaat. Daar is volgens de redactie het meeste mee gezegd. De overeenkomst gaf Palestijnen op de Gazastrook en in Jericho namelijk maar een beperkte vorm van autonomie. Daarnaast hield Israël volgens de redactie de controle over land, water, algehele veiligheid en buitenlandse betrekkingen.¹⁵⁵ Het akkoord was volgens de redactie, kort gezegd, dan ook een vaag en beperkt richtinggevend akkoord. Te veel was nog over gelaten aan 'het latere stadium'. Hierdoor kon Israël als bovenliggende partij uiteindelijk toch nog de heerschappij over de bezette gebieden behouden.¹⁵⁶ Opvallend is ook dat het NPK voor het eerst Arafat leek af te vallen: 'Op een uitermate dictatoriale manier heeft de leider van de PLO de beslissing over de ruggen van het Palestijnse volk in zijn voordeel uit laten vallen'.¹⁵⁷

¹⁵² 'Comité start campagne voor erkenning Palestijnse staat', *De Waarheid* (16-11-1988), 5.

¹⁵³ Hirschfeld, *Kenrpunten van het Israëliisch-Palestijns conflict*, 89.

¹⁵⁴ IISG Archief NPK, *Soemoed* januari-februari 1994.

¹⁵⁵ IISG Archief NPK, *Soemoed* april-mei 1994.

¹⁵⁶ Ibidem.

¹⁵⁷ Ibidem.

In Nederland werden de Oslo-akkoorden, als gezegd, veel positiever ontvangen: 'De regeling uit 1993 gaf het grote publiek het gevoel dat Arafat en Rabin de vrede hebben geregeld.'¹⁵⁸ Dit had volgens NPK-bestuurslid Jan Moerings tot gevolg dat veel leden afhaakten. Ook prominente leden als Bertus Hendriks verlieten het Komitee. Volgens het Komitee was Oslo echter gewoon een voortzetting van de bestaande bezetting, alleen in een andere vorm.¹⁵⁹ Volgens de bestuursleden dus geen reden voor leden om hun lidmaatschap op te zeggen en daarmee de steun voor de Palestijnse zaak op een lager pitje te zetten.

De Groene Amsterdammer had in 1995 al door dat het minder ging met het NPK: 'Het gaat niet goed met het laatste bolwerk van activistisch Nederland. Tien jaar geleden haalde het Palestina Komitee regelmatig de media. Tegenwoordig is het rustig rond de pleitbezorgers van de Palestijnse zaak aan de Lauriergracht.'¹⁶⁰ *De Groene Amsterdammer* ging tevens in op veranderingen aangaande de steun aan Arafat: 'Het Palestina Komitee heeft tot de ondertekening van het Oslo-akkoord altijd gezegd dat de PLO de enige vertegenwoordiger van het Palestijnse volk is. Daarna hebben wij dat bewust uit onze doelstelling geschrapt. In onze ogen is het de PLO niet meer. Het is een kliekje rondom Arafat, die alles bepaalt. Alle belangrijke principes die in de PLO altijd golden, zijn overboord gegooid.'¹⁶¹ In het artikel constateerden de journalisten Arthur van Amerongen en Evert Schreur ten slotte dat de vredesonderhandelingen het Komitee in een impasse hadden gebracht. De redactie van *Soemoed* probeerde hier iets aan te doen door niet langer in te zetten op 'we zijn tegen', daarmee zouden mensen volgens de redactie juist tegen het harnas in worden gejaagd.¹⁶²

¹⁵⁸ J. den Blijker, 'De kaffiya zoekt het grote publiek', Trouw <
<http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/article/detail/2774898/2002/01/08/De-kaffiya-zoekt-het-grote-publiek.dhtml>> [geraadpleegd op 12-06-2016].

¹⁵⁹ Ibidem.

¹⁶⁰ Arthur van Amerongen en Evert Schreur, 'Exit het Palestina Komitee', *De Groene Amsterdammer* <
<https://www.groene.nl/artikel/exit-het-palestina-komitee>> [geraadpleegd op 13-06-2016].

¹⁶¹ Ibidem.

¹⁶² Ibidem.

Conclusie

Eenzijdige berichtgeving in de marge

Op geen enkel moment in de onderzochte periode wisten de bestuurders van het NPK door te dringen tot de formele politiek. Tekenend is dat niet de standpunten van het NPK in de Nederlandse politiek werden besproken, maar het al dan niet subsidiëren van projecten van het NPK. Slechts een enkele keer wisten de standpunten van het NPK door te dringen tot de Eerste en Tweede Kamer. Deze standpunten werden echter alleen verkondigd door Kamerleden van klein links, andere partijen moeste er juist niets van hebben. Sterker nog, de acties van het NPK werden door enkele leden als 'subversief' beschouwd. Daarnaast werd het NPK door andere partijen niet als een volwaardige (lobby)organisatie gezien.

Zoals in de inleiding reeds gememoreerd lag de thematiek rondom Palestina en Israël gezien de gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust erg gevoelig. De oprichting van het NPK werd, met name door joodse groeperingen, dan ook als een aanval op joden en de staat Israël gezien. Ook moesten bestuursleden van het NPK in interviews en persberichten altijd duidelijk maken dat zij niet tegen Israël of joden *an sich* waren. Het NPK was dan ook voor een staat waarin zowel joden en Palestijnen op een democratische manier en met evenveel rechten konden samenleven. In de praktijk bestond er volgens het NPK in Israël namelijk een vorm van apartheid.

De oprichting van het NPK in 1969 kan niet los worden gezien van het politieke klimaat dat in de jaren zeventig in Nederland heerste. Het opkomende links-activistische klimaat schepte langzamerhand een voedingsbodem voor een kritisch geluid ten opzichte van Israël. Vandaar ook dat het NPK op den duur kon rekenen op een aardige achterban. Het hoogtepunt van deze steun aan het NPK was ten tijde van de Jom Kipoeroorlog uit 1973. Toen was het zelfs zo dat de *Palestina Nieuwsbrief* voor het eerst in de geschiedenis een dubbele oplage kreeg.¹⁶³ Dit links-activistische klimaat was in de jaren negentig echter helemaal voorbij. Onder andere ten gevolge van het tekenen van de Oslo-akkoorden waren de standpunten en acties van het NPK in de marge verdwenen.

Uit onderzoek van diverse wetenschappers, die ook in deze Masterthesis werden behandeld, had Nederland tijdens de diverse oorlogen en conflicten in de jaren zestig, zeventig en tachtig een pro-Israëliëse houding. Dit had zeker ook zijn weerslag op de houding van Kamerleden ten opzichte van het NPK. Het NPK lag in de beeldvorming dan ook mijlenver achter, helemaal ten opzichte van andere solidariteitsbewegingen die opkwamen voor groeperingen in andere landen. Politieke partijen wilden, op klein links na, zodoende niet geassocieerd worden met het NPK. In de jaren tachtig en negentig kwam er echter meer acceptatie voor het NPK. Vaak waren partijen echter niet ontvankelijk voor uitnodigingen van het NPK of zijn besteedden weinig tot geen aandacht aan berichten van het NPK.

Zoals het artikel in *De Groene Amsterdammer* al beschreef deed het NPK lange tijd aan een houding die neer kwam op 'wij zijn tegen alles wat Israël doet'. Deze houding resulteerde lange tijd in een eenzijdige blik op het Palestijns-Israëliësch. Het is begrijpelijk dat het NPK gezien zijn doelstellingen veel berichten uit deed gaan over wat de Palestijnen werd aangedaan. De eenzijdige houding werd echter al snel door diverse media opgepikt. Dit heeft zeker niet geholpen in de acceptatie van het NPK in de publieke opinie.

¹⁶³ Arthur van Amerongen en Evert Schreur, 'Exit het Palestina Komitee', *De Groene Amsterdammer* <<https://www.groene.nl/artikel/exit-het-palestina-komitee>> [geraadpleegd op 13-06-2016].

Het zelfbeeld dat (oud-)bestuurders van het NPK hadden komt veelal neer op kreten als ‘we deden ons best, meer konden we niet doen’. Of zoals oud-bestuurster Wietske Miedema het zei: ‘Wij probeerden Israël in Nederland te ontmythologiseren.’

Toch is er ook wel degelijk sprake van een verandering in de berichtgeving over het Midden-Oosten conflict: ‘Onze correspondenten gaan tegenwoordig ook op bezoek in bezet gebied. Dat was vroeger wel anders. Al kan het natuurlijk altijd beter: meer aandacht voor de verdrinking van het Palestijnse volk s.v.p.’¹⁶⁴ Ten opzichte van 1969 is het inderdaad onmiskenbaar dat er tegenwoordig meer aandacht is voor de Palestijnse zaak. De gevestigde politieke partijen berichten anno 2016 net zo goed over Israël als over Palestina. Of de acties van het NPK aan deze meer veelzijdige berichtgeving hebben meegeholpen valt, zoals het onderzoek van Wijmans in de inleiding al aantoonde, niet beweren. Vast staat in ieder geval wél dat het NPK sinds zijn oprichting onafgebroken en met een vrij consequent standpunt de Palestijnse zaak voor het voetlicht probeerde te brengen.

Wijmans en het NPK

In deze conclusie is het ook nuttig om kort terug te kijken op de vier conclusies uit het onderzoek van Wijmans met betrekking tot de stabiliteit en het succes van solidariteitsbewegingen in het algemeen. Binnen de vier verklaring zullen we merken dat het NPK niet ten volle wist te profiteren van deze factoren. Het eerste punt betreft de facilitatiepolitiek van de Nederlandse politiek, bijvoorbeeld in de vorm van subsidies. Deze verklaring gaat maar ten dele op voor het NPK. Lange tijd werd het NPK, zoals beschreven, tegengewerkt in het verkrijgen van subsidie. De tweede verklaring betreft het aantal leden en de financiering die van deze leden uit gaat. Ten opzichte van andere solidariteitsbewegingen had het NPK niet veel leden. Ook gezien de vele oproepen in de *Nieuwsbrieven* en *Soemoed* om geld te storten, kan geconcludeerd worden dat het NPK geen vermogende solidariteitsbeweging was. Daarnaast lag de uitgave van de *Nieuwsbrief* in de jaren zeventig en tachtig, vanwege geldtekort, regelmatig stil. De derde verklaring met betrekking tot de afhankelijkheid van de Nederlandse politiek ten opzichte van andere sociale bewegingen, gaat wel helemaal op. Het NPK was volledig zelfstandig in zijn standpuntbepaling en kon zonder hulp van de Nederlandse politiek zijn standpunten formuleren en uitdragen. Daarbij werd, zoals Wijmans ook vermeldde, de Nederlandse politiek door het NPK met enige regelmaat juist als tegenstander gezien. De laatste verklaring uit het onderzoek van Wijmans betreft de zogeheten doelsubstitutie-capaciteit. Dit gaat in op de mogelijkheid om binnen hetzelfde onderwerp of thema, van doel te verwisselen. Dit geldt voor het NPK maar zeer ten dele. Lange tijd hield het NPK namelijk vast aan de lijn van de PLO. Pas met het tekenen van de Oslo-akkoorden in 1993 kwam hier verandering in en koos het NPK expliciet voor het Palestijnse volk. De PLO-leider Jasser Arafat werd hierbij afgedaan als een egoïstische ‘autocraat’.

Beantwoording onderzoeksvraag

‘Eigenlijk zou het Palestina Komitee het CIDI-recept gewoon moeten overnemen.’¹⁶⁵ Dat is wat NPK-bestuursleden Kees Wagtendonk en Jan Moerings zeiden over hoe het NPK in de toekomst wél politici en journalisten kon bereiken. Het CIDI (Centrum informatie en documentatie Israël) laat zich volgens Wagtendonk namelijk financieren door de Israëlische ambassade. Op die manier weten zij veel mankracht te verzamelen en weet het CIDI op die manier goede contacten te onderhouden met

¹⁶⁴ J. den Blijker, ‘De kaffiya zoekt het grote publiek’, Trouw <
<http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/article/detail/2774898/2002/01/08/De-kaffiya-zoekt-het-grote-publiek.dhtml>> [geraadpleegd op 12-06-2016].

¹⁶⁵ Ibidem.

journalisten en politici. Met deze analyse raken zij precies aan waar het sinds de oprichting van het NPK aan heeft ontbroken: politieke sensitiviteit. Op geen enkele manier wist het NPK namelijk langdurig in contact te blijven met politici van PvdA, CDA of VVD.

Naast de besproken oorzaken onder het kopje 'Eenzijdige berichtgeving in de marge' voor het niet slagen van het NPK om door te dringen tot de politiek, moet er ook worden gewezen op de in de inleiding behandelde politieke mogelijkhedenstructuur-benadering. Deze methode gaf namelijk vier mogelijke verklaringen voor het succes van een sociale beweging om door te dringen tot het politieke systeem. Vooral de punten b) 'de formele institutionele structuur van de staat', c) 'de informele strategieën van de politieke elite ten opzichte van de uitdager' en ten slotte d) 'het partijpolitieke systeem en de machtsverhoudingen in het parlement' geven een bevestiging van de al eerder besproken factoren voor het niet slagen van het NPK om door te dringen tot de politiek.

Wat betreft 'b' moet wederom gerefereerd worden aan de subsidie. Solidariteitsbewegingen in Nederland werd zeker de mogelijkheid geboden zich te ontplooien. Dit kon bijvoorbeeld mede door financiering door middel van subsidies. Zoals besproken kwam het NPK hier echter niet voor in aanmerking. Het moest dan ook lange tijd 'leven' van giften, lidmaatschapsgelden en abonneegelden. Het kreeg hierdoor bijvoorbeeld niet de kans op grote schaal flyers te verspreiden of grootschalige campagnes op te zetten. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld het CIDI, dat onder meer door subsidie niet verlegen zat om geld.

Wat betreft de informele strategieën van de politieke elite kan worden geconcludeerd dat deze strategie eigenlijk geheel afwezig is geweest. Het NPK werd zoals gebleken is weinig serieus genomen als solidariteitsbeweging en als lobbygroep. Veel Kamerleden beschouwden het werk en de standpunten als 'niet serieus te nemen'. Het NPK is dan ook nooit beschouwd als een echte uitdager van de politieke elite. Hierbij moet misschien wél rekening worden gehouden met één soort tactiek: 'geen aandacht aan besteden'. Door de standpunten van het NPK te negeren en 'dood te zwijgen' kon het NPK ook niet groeien.

Als laatste de bespreking van het partijpolitieke systeem en de machtsverhoudingen in het parlement. Er kan worden vastgesteld dat het NPK gedurende de onderzoeksperiode constant streed tegen een coalitie die (totaal) andere gedachten had over het beleid met betrekking tot Israël en Palestina. Het NPK was dan ook constant in het verweer tegen de standpunten van de Nederlandse overheid. De artikelen in de *Nieuwsbrief* en de *Soemoed* hadden dan ook vaak ten doel om het Nederlandse standpunt in twijfel te trekken door juist te wijzen op wat voor misdaden en 'gruwelijkheden' door Israël werden gepleegd.

Al met al kan worden gesteld dat het NPK in de periode 1969-2000 altijd een marginale rol in de Nederlandse politiek heeft gespeeld. Dat zelfs oud-bestuursleden tot deze conclusie kwamen is veelzeggend. Toch is er in de beeldvorming met betrekking tot de Palestijnen ook wel degelijk iets veranderd. Dat de internationale politiek, de internationale ontwikkelingen én de politiek van Israël meer aan veranderde beeldvorming bijdroegen dan het NPK zelf lijkt het meest plausibel.

Bronnen en literatuur

Gedrukte bronnen

Handelingen van de Eerste en Tweede Kamer der Staten Generaal (HTK)

Archief IISG

- NPK

- Hoofdbestuur PvdA

- Communistische partij Nederland

- Persoonlijk archief Markus Bakker

Periodieken

Hendriks, B. (red.), 'Zionismediskussie' in *Eltheto-brochure reeks*. Uitgaven van de Nederlandse Christen Studenten Vereniging 36 (1971).

Stone, I.F., 'Naar een nieuwe benadering van het Israelisch-Arabisch conflict' in *Palestina-Bulletin* februari 1971.

Websites

www.hetgeheugenvannederland.nl

D'66, 'Voorwaardelijke privileges voor Israël' <<https://congres.d66.nl/#/moties/pm-103109-voorwaardelijke-privileges-voor-israel>> [geraadpleegd op 28-04-2016].

GroenLinks, 'GroenLinks-congres neemt motie aan over Associatieverdrag EU-Israël' <<https://middenoostenwerkgroep.groenlinks.nl/nieuws/groenlinks-congres-neemt-motie-aan-over-associatieverdrag-eu-isra%C3%ABl>> [geraadpleegd op 02-05-2016].

Parlement & Politiek 'O.M. (Otto) Boetes' <http://www.parlement.com/id/vg09lkycphz9/o_m_otto_boetes> [geraadpleegd op 04-06-2016]

J. den Blijker, 'De kaffiya zoekt het grote publiek', Trouw <<http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/article/detail/2774898/2002/01/08/De-kaffiya-zoekt-het-grote-publiek.dhtml>> [geraadpleegd op 12-06-2016].

Arthur van Amerongen en Evert Schreur, 'Exit het Palestina Komitee', De Groene Amsterdammer <<https://www.groene.nl/artikel/exit-het-palestina-komitee>> [geraadpleegd op 13-06-2016].

'The Balfour Declaration' <<http://www.mideastweb.org/mebalfour.htm>> [geraadpleegd op 18-05-2016]

Nederlands Palestins Komitee, 'Over het Nederlands Palestina Komitee' <<http://www.palestina-komitee.nl/NPK>> [geraadpleegd op 13-05-2016]

Krantenartikelen afkomstig van LexisNexis, Delpher en Digibron kenniscentrum gereformeerde gezindte

Leeuwarder Courant

Het Vrije Volk

Het Handelsblad

Nieuwsblad van Noorden

Nieuws Israëlitisch Weekblad

NRC Handelsblad

Literatuur

Blekendaal, M., en Melick, S. van, 'Nederland en de politieke erkenning van de PLO', *Historisch Nieuwsblad*, no. 5 (2006).

Boer, P.A.H., de, *Religieuze aspecten van het Palestijnse vraagstuk* (Katwijk aan Zee, 1983).

Buchler, S., 'New Social Movements Theories', *The Sociological Quarterly* (1995) 441-464.

Cleveland, W.L., *A history of the modern Middle East* (Oxford, 1994).

Duyvandak, J.W. (red.), *Tussen verbeelding en macht. 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland* (Amsterdam, 1992).

Ensel, R., *Haatspraak. Antisemitisme – een 21^e-eeuwse geschiedenis* (Amsterdam, 2014).

Grünfeld, F., 'Zestig jaar Nederland-Israël' *Internationale Spectator* 62 (2008) 680-683.

Grünfeld, F., *Nederland en het Nabije Oosten: de Nederlandse rol in de internationale politiek ten aanzien van het Arabisch-Israëlitische conflict 1973-1982* (Maastricht, 1984).

Grünfeld, F., *Nederland en het Midden-Oosten: het Arabische olie-embargo 1973/1974; de verplaatsing van de Nederlandse ambassade in Israël, 1980* (Leiden, 1984).

Hellema, D., Wiebes, C., en Witte T., *Doelwit Rotterdam. Nederland en de oliecrisis 1973-1974* (Den Haag, 1998).

Hellema, D., *Nederland en de jaren zeventig* (Utrecht, 2012).

Hellema, D., *Nederland in de wereld* (Houten, 2014).

- Hirschfeld, H., *Kernpunten van het Israëliisch-Palestijns conflict* (Soesterberg, 2011).
- Hooghe, M., 'Een bewegend doelwit. De sociologische en historische studie van (nieuwe) sociale bewegingen in Vlaanderen', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 3 (2004) 331-357.
- Kennedy, J., *Nieuw Babylon in aanbouw: Nederland in de jaren zestig* (Amsterdam, 1995).
- Kriesi, H., *Political Mobilization and Social Change. The Dutch Case in Comparative Perspective* (Wenen, 1993).
- Kriesi, H., Koopmans, R., Duyvendak, J.W. en Giugni, M.G., *New Social Movements in Western Europe. A comparative Analysis* (Londen, 1995).
- Kriesi, H., 'Nieuwe sociale bewegingen: op zoek naar hun gemeenschappelijke noemer' rede voor het verkrijgen van het ambt van gewoon hoogleraar (Amsterdam, 1986).
- Leeuwen, M., van, *Palestijns labyrint. Achtergronden van de volksopstand* (Den Haag, 1989).
- Loo, H., van der, Snel, E. en Steenbergen, B. van, *Een wenkend perspectief? Nieuwe sociale bewegingen en culturele veranderingen* (Amersfoort, 1984).
- Morris, B., *The birth of the Palestinian refugee problem revisited* (Cambridge, 2004).
- Peeters, F., *Gezwoven vrienden. Het geheime bondgenootschap tussen Nederland en Israël* (Amsterdam, 1997).
- Schoenmaker, B., en Roozenbeek, H. (red.), *Vredesmacht in Libanon: de Nederlandse deelname aan UNIFIL 1979-1985* (Amsterdam, 2004).
- Sayigh, Y., *Armed Struggle and the Search for State. The Palestinian National Movement 1949-1993* (Oxford, 1997).
- Schaper, H.A., 'Nederland in het Midden-Oostenconflict. Het regeringsbeleid in de jaren 1967-1973', *Internationale Spectator*, april 1975, 229-242.
- Soetendorp, R.B., *Pragmatisch of principieel: het Nederlandse beleid ten aanzien van het Arabisch-Israëliisch conflict* (Leiden, 1983).
- Soeterik, R. (red.), *50 jaar Israël. Vergeten aspecten, pijnlijke feiten*. Uitgave van de Stichting Palestina Publicaties (Amsterdam, 1998).
- Verbij, A., *Tien rode jaren. Links radicalisme in Nederland 1970-1980* (Amsterdam, 2005).
- Wisler, D. en M. Giugni, 'Social movements and institutional selectivity', *Sociological Perspectives* 39 (1996) 85-109.

